

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІН
ОҚЫТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Оқу-әдістемелік құрал

Алматы
«Қазақ университеті»
2017

ӘОЖ 821.512.122.0
КБЖ 83.3(5Қаз)я73
Қ 17

*Баспаға әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
жоғары оқу орнына дейінгі білім беру факультетінің
Ғылыми кеңесі және Редакциялық-баспа кеңесі шешімімен
(№3 хаттама 17 наурыз 2017 жыл) ұсынылған*

Пікір жазғандар:

филология ғылымдарының докторы **Т.С. Тебегенов**
филология ғылымдарының кандидаты **Г.С. Асқарова**
филология ғылымдарының кандидаты **М.П. Ешимов**

Авторлар:

Н.Қ. Мәтбек, Г.А. Тастемирова,
Г.Т. Тилеужанова, Г.Е. Сапаева

Қ 17 **Қазақ тілі** мен әдебиетін оқыту мәселелері: оқу-әдістемелік құралы / Н.Қ. Мәтбек, Г.А. Тастемирова, Г.Т. Тилеужанова, Г.Е. Сапаева. – Алматы: Қазақ университеті, 2017. – 58 б.

ISBN 978-601-04-2324-4

Бұл оқу-әдістемелік құралында қазақ тілі мен әдебиетінен кейбір теориялық мәселелерді оқытудың әдістемесі, оқытуда білім мен тәрбиені ұштастыру жолдары, білім берудің жанаша әдіс-тәсілдері сияқты мәселелер сөз болады.

Оқу-әдістемелік құралы қазақ тілі мен әдебиетінен білім беретін орта мектеп мұғалімдеріне, жоғары оқу орындары оқытушыларына, филология факультеті магистрлері мен студенттеріне арналған.

Автордың редакциясымен шығарылды.

ӘОЖ 821.512.122.0
КБЖ 83.3(5Қаз)я73

ISBN 978-601-04-2324-4

© Мәтбек Н.Қ., Тастемирова Г.А.,
Тилеужанова Г.Т., Сапаева Г.Е., 2017
© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2017

КІРІСПЕ

Қазіргі жаһандану заманында педагог-филологтарды кәсіби тұрғыдан дайындау, білім беру жүйесінде озық технологиялық әдіс-тәсілдерді пайдаланып, жанаша оқығу өзекті мәселелердің бірі болып отыр.

Қазақстандық жастарды сапалы оқытып, әлемдік бәсекеге қабілетті маман етіп дайындап шығару мақсатында қазіргі оқығу жүйесіне инновациялық технологияларды ендіру және оның қызметін тиімді пайдалана білу – маңызды бағыттардың бірі. Оны іске асыру үшін білім беру әдіс-тәсілдерін жетілдіру қажет екені даусыз.

Оқу-әдістемелік құралына енгізілген мақалалар филологиялық жоғары білім берудің сапасын арттыруға бағытталған және білім беру мен жалпы қоғам үшін ғылыми-теориялық-тәжірибелік маңызға ие деп айтуға болады. Себебі бұл оқу-әдістемелік құралы тіл мен әдебиет мұғалімдерінің, педагог-филологтардың, студенттердің оқығудың инновациялық тәсілдерін меңгеру дағдыларын қалыптастыратындығы сөзсіз.

Оқу-әдістемелік құралы филология пәндерін оқып-үйренуге қажетті инновациялық технологиялар арқылы оқығудың әдіс-тәсілдерін тиімді пайдаланудың жолдарын меңгеруге, арнайы орта оқу орындарында оңтайлы сабақ жүргізуге, жаңа технологияларды пайдаланудың инновациялық бағыттары мен негізгі амал-тәсілдерімен танысуға мол мүмкіндік туғызады.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ ЖОО-ға дейінгі білім беру факультеті ЖОО-ға дейінгі дайындық кафедрасының оқытушылары ұсынып отырған «Қазақ тілі мен әдебиетін оқығу мәселелері» атты оқу-әдістемелік құралының өз оқырманына берері мол, оқытушылар мен студенттерге оқығудың жаңа технологияларын пайдаланудың тиімді жолдарын меңгертуге септігін тигізеріне сенімдіміз.

Ғылым мен технологияның зор қарқынмен дамуына орай, қазіргі кезде еліміздің білім беру жүйесіне жаңа технологиялар еніп жатыр. Осыған байланысты білім беру жүйесін жетілдіру мақсатында оқу орындарында бірнеше міндеттер туындап отыр. Соның бірі – білім саласында жаңа технологияларды кеңінен пайдалану.

Филолог мамандарға арналған бұл оқу-әдістемелік құралы студенттер мен тыңдаушыларға филология пәндерін заманауи технологияларды орынды пайдалана отырып оқыту үшін қажет. Оқу-әдістемелік құралы жаңа технологияларды оқытудың тиімді әдіс-тәсілдері ретінде пайдаланудың жолдарын меңгертуді көздейді. Оқу-әдістемелік құралы жоғары оқу орындарының дайындық бөлімдеріндегі шетелдік дәрісханада, сонымен қатар арнайы орта оқу орындарында, орта мектепте филологиялық пәндер бойынша оңтайлы сабақ жүргізуге мүмкіндік береді.

Оқу-әдістемелік құралына енгізілген мақалаларда теориялық мәселелермен қатар жаңа технологиялық әдіс-тәсілдерді пайдаланып оқытудың тиімділігі де кеңінен қамтылған. Олар сабақ жүргізу кезеңінің мақсатына сәйкес қарастырылған.

Оқу-әдістемелік құралының авторлары қазіргі заманғы озық технологияларды білім берудің, оқыту мен тәрбиенің тиімділігін қамтамасыз ететін оқу-әдістемелік жаңа әдіс-тәсілдер ретінде қарастырып, қазіргі білім беру жағдайында инновациялық технологияларды пайдаланбай сабақ жүргізу мүмкін емес екенін айта отырып, жаңа технологиялардың артықшылықтарын атап көрсетеді.

Оқу-әдістемелік құралының негізгі мақсаты – филолог мамандарға оқытудың жаңа технологияларын оқу-тәрбие үдерісінде оңтайлы пайдалана білулерін меңгерту болғандықтан, сол бағыттағы қажетті мағлұматтар мол берілген. Отандық филологиялық білім беруде кеңірек қолданыста жүрген жаңа технологиялар да біршама қамтылған.

KAZAK EDEBIYATINDA DINI KISSALAR

Doç. Dr. Nursulu Matbek

VIII. asrın sonunda Orta Asya halkları İslam dinini kabul ettiler. X.asırdan itibaren Türk halklarının arasında İslam dininin geniş çapta yayılmasıyla Türk halkları edebiyatı da İslam kültürüyle birlikte gelişmeye başladı. İslam kültürü bütün sanat dallarında medeniyet seviyesine yükseldi. Kazakların şair ve bilginleri: El-Farabi, Ahmet Yesevi, Ahmey Yuguneki, Süleyman Bakırgani İslam kültürüne katkıda bulundular.

Türk halkları edebiyatı tarihinde X-XII. asırların, yani İslam devrinin özel bir yeri vardır. “İslam Devri Edebiyatı” terimini ilk olarak F.Köprülü, N.Banarlı gibi bilim adamları kendi araştırmalarında geniş bir çapta kullandılar.

X-XII.asırlar Türk halklarının sosyal ve kültürel gelişmesinde uyanma devri olarak bilindi. İlim, kültür ve edebiyat dallarındaki eserler yerli Türk halklarının dilinde yazılmaya başladı. X-XII.asır İslam devri edebiyatının esas konularını Kuran sureleri, İslam dininin kurucusu Muhammed peygamber, onun sahabeleri, evliyalar oluşturdu.

Kazan şehrinde 1901 yılında yayınlanan “Bakırgani Kitabında” dokuz destan vardır. Onun ikisinin “Resul Miracı”, “İsmail Kıssası”, Süleyman Bakırgani’ye ait olduğu gösterilmiştir. “Yarım Elma Hikayesinin” yazarı gösterilmemiştir. Şemsiddin’in Muhammed peygamberin dünyadan göçmesi, kızı Fatma’nın hayatla vedalaşma anı, peygamber ile yetim çocuk hakkında, dünyanın geçici olduğu hakkında 4 destanı verilmiştir. Ubaydulla’nın peygamberin çocuğu İbrahim’in Resulün ümmetleri için kendi canını kurban ettiği hakkında yazdığı destan da buradadır. Mecmua, Hitay Sakı adlı yazarın “Ahdım Kıssasıyla” sona erer.

Bu eserler Kuran sureleri esasında oluşmuştur. Kahramanları Muhammed peygamber, İbrahim peygamber, onun oğlu İsmail, Muhammed peygamberin halifeleri, sahabeleri, eşi Ayşe, kızı Fatma, damadı Hazret-i Ali, yiğenleri Hasan ve Huseyin v.b.’dir.

Diğer tasavvuf şairleri gibi Süleyman Bakırgani eserlerinde de Muhammed peygamber onun esas konusudur. Müslüman ülkeleri edebiyatında geniş çapta işlenen Muhammed’in Mıraç seferine, Süleyman Bakırgani “Resul Miracı” kıssasını sunmuştur.

“Bakırgani Kitabında” Şemsiddin adlı şairin Muhammedin hayatıyla vedalaşma anı ve peygamberin yetim çocuğa yaptığı iyilik hakkında, Gubaydulla’nın Resulün çocuğu İbrahim’i ümmetlerinin yoluna kurban etmesi hakkında birkaç destan verilmiştir. XIX. asrın 2. yarısı ile XX.asrın başında Arapça okuyan Kazak şairlerinin çoğunun eserlerinde “Allah’ın sevdiği kulu”, “on sekiz bin alemin fakiri” Muhammed’i severek şiirlerine konu etmiştir. Süleyman Bakırgani “Ahirzaman” destanında da Mahşer gününde Muhammed peygamberin ümmetlerini cehennem ateşinden kurtarıp, cennete getirdiği hakkında anlatılır. Süleyman Bakırgani Muhammed’in faniden bakiye geçmesini altmış satırdan oluşan hikmetinde anlatır. Resulün dokuz gün hasta yatarken bütün meleklerin yas tuttuğu, Azrail’in gelip pazartesi canını alması, Ali Abbas’ın su döküp, Ali’nin yıkaması, cenazesini çıkarması tasvir edilir.

*Koymadılar dinimizin sultanını,
Ayşe, Fatima ahiret tarhanını,
Asığ kılmaz okub İncil, Kuran’ı,
Adam oğlu tuğdukumuz(doğduk) ölmek için, [s.1,8]*

diye şair, insanoğlunun öleceğini, fani dünyanın yalan olduğunu hatırlatır.

*Kul Süleyman dua için aydı(söyledi) bunu,
Resul için feda kıldı aziz canı,
Küni-künka(her gün) arttırsın kadir sanı(sayısı),
Ahir demde arığ iman almak için, [s.1,8]*

diye son dörtlükte, yazdığı şiirin amacını bildirir.

İslam devrinde edebiyata has Muhammed peygamberi övme şekli XIX. asır ile XX. asrın başındaki şairlerin eserlerinde net bir şekilde gözükür. Meşhur Jüsip Köpeyoğlu:

*Yğitler, peygambere etmeyin şek(şüphe),
Bedeniniz olsun hep temiz ve pak,
“Allah bir, Kuran gerçek” diye bilin,
Ve biliniz daha, peygamberi Hak.
Malın varsa, zekat ver, Hacca gidin,
Peygamberin söylediği işe inanın,
Farz, vacip, sünnet ve müstahabı
Yerine getirmeyi talep edin, [s.2,313].*

diye Muhammed peygamberin Hakk elçisi olduğunu bilmeyi, onun yaptığı işleri örnek eder. Süleyman Bakırgani'nin "Resul Miracı" kıssası Muhammed peygamberin Arap takvimine göre Recep ayının 27.gecesinde Allah'ın emriyle göğe yükselmesiyle ilgilidir. Muhammed peygamberin hayatı hakkında yazılan kitaplarda Miraç seferi daima bahsedilmektedir. Çoğu şairler bu konuda kıssa, destanlar yazmıştır.

Süleyman Bakırgani'nin üstadı, Türkistan'ın piri sayılan, Hazret-i Sultan Hoca Ahmet Yesevi'nin hikmetlerinin arasına "Miraç Hikayati" alınmıştır.[s.3,105-110]. Tercüman şair Abdıraş Jamişoğlu bu hikmeti Özbekistan'ın Gafur Gulyam Edebiyat ve Sanat yayınevinde 1991 yılında yayımlandığı nüshadan alıp çevirmiştir. Hikmette Muhammed'in Allah'ın ihlasıyla Cebreil'in getirdiği Burak'a binip göğe yükseldiği, Allah-u Teala'dan ümmetlerine kırk, elli, altmış sonunda yetmiş yaş istediği hakkında bahsedilir[s.4,208-211]. Hoca Ahmet Yesevi hikmetlerinin Kazakçaya çevrilen başka nüshalarından bu esere rastlamadık.

Süleyman Bakırgani'nin on yedi dörtlükten oluşmuş "Resul Miracı"adlı kıssa destanının başında Muhammed'in akrabası olmasına rağmen ona karşı çıkan Ebu Cahil'in söylediği kötü sözlerin Resul'ün moralini bozduğu söylenir. Akşam Hakk'ın fermanıyla Cebreil melek cennetten Burak'ı getirip Mustafa'yı uyandırır. Peygamber Burak'a binecekken dizginini alıp kaçar. Cebreil Burak'a, edepsizlik yaparak günahkar olmamasını uyarır. Burak Arasat gününde de kendine peygamberin binmesini rica eder. Resul ikisi vadeleşir. Muhammed meleklerin desteğiyle göğe yükselir.

*Cebreil dizginini tuttu,
Mikail üzenkiye bastı,
İsrafil ellerinden tutarak,
Resul ona bindi.
Sağ tarafında Cebreil,
Sol tarafında Mikail,
Önünde hem İsrafil,
Azrail sonunda takip etti[s.1,59].*

Sol vesağtarafından sesduyulur. Resul dönmüyor. Resul susamıştı, dört kaseylei çecek getirildi. İki kasedeki şaraptan vaz geçti. Sütveşekeri içti. Dört kürk getirildi: sarı, yeşil, kırmızı,beyaz. Beyaz

veyeşil kürküaldı. Resul, Cebreil' eiki tarafından duyulan sesinsırrınısordu: “Birisi, dünyaydı, diğeri de cuhudidi, dönseydin ümmetlerin doğruyoldan sapardı, doğruyaptın” diyecevapverdi. Mescid-I Aksa'yagiripiman getirdi. Yedikatgöktem eleklerigördü. Dördün cügökteİsa'yı, beşincigökte Musa'yı, altın cügöktebedenin dekafasıolmayan melekleri görür. Resul'ünağzın abaldantatlı, kardan soğu bir damla damlar.

Sadra ve Afak'a geçti. Rafraf'tan aşarak Lamakan'a varır. Allah, Resul'ün isteğini sorar. Muhammed ümmetlerinin günahlarını affetmesini rica eder.

Yedi cehennemi görür. Anne babası tanıyıp “Bizi ateşte bırakma” diye rica eder. Hakk, “Ya ümmetlerini ya da anne babanın günahını affedeceğim, birini seç” der. Resul ümmetlerinin günahlarını affetmesini ister. Cennete girip dört arkı görür. Resul Mekke'ye döner.

*Kul Süleyman vedalaştı,
“Resul Miracını” anlattı.
“Resul Miracını” konuşup.
Arkadaşına yadigar (hatıra) bıraktı [s.1,61].*

“Miraç Hikayesini” XIX.asrın sonu ile XX.asrın başında yaşayan kıssacı şairler Jüsipbek Şayhislamoğlu, Şadi Jangiroğlu, Meşhur Jusip Köpeyoğlu da şiirlerin ekonuetmiştir. Jüsipbek Şayhislamoğlu Kazan şehrinde bir kaçdefayayın lanan “Kıssa Hazret-i Resul'ün Miraca Misafir Olması” (1895) kitabını

*Anlatayım en seçkin kıssayı,
Muhammed iki dünya dayanağı,
Yazayım Mirac'ı kıssa edip,
Mevlid ile Bakırgani arasını.*

*İmanı olanlar edebe uyarlar,
İmanı olanı melekler överler,
Bu kıssayı yazdım ibret almak için,
Mevlid ile Bakırgani'den ezberleyip [s.5,2]*

diye, olay özetini “Bakırgani Kitabı'ndan” aldığını gösterir. Jüsipbek destanının sonunu:

*Bunuyaz ansor arsan, soyum Hoca,
İyikim seler ayıpol masın, yazdığım hat'im.*

*Babamadı Şeyhislam Hocasade,
Bunuyazan Jüsip bekbenimadım.[s.5,12]*

diye tamamlar.

Kissa, Şadi Jangirolu'nun "Nazım Siyar Şerif adlı kitabında vardır. Ş.Jangirolu'nun bu kitabı 1913 yılında Taşkent'te yayınlamıştır. Şair bu kitabın önsözünde:

*Bu kitap "Altıparmak" koyduğum ad,
"Siyar'dan" alınmıştı asil zat'ı.
Bu kitabı çıkarıp yayınladım,
Malum olduğundan rivayeti(hikayesi) [s.6,7]*

diye yazdı.

Bu kitapların yayınlandığı süre ve yazarların yukarıdaki uyarılarına bakarak, "Bakırgani Kitabı'nın" motiflerinden hareket ederek Jüsipbek yazdığı eseri Şadi Jangirolu Muhammed peygamberin hayatı hakkında yazdığı kitabına eklemiştir diye düşünüyoruz.

Jüsipbek Şeyhislamoğlu eserini peygamberimize takdim ettiği sunun gibi övgü sözlerle başlar: "alemin cevher mumu", "nuru güneş ve aydan daha üstün", "iki dünya padişahi", "iki dünya mumu, sultanı", "on sekiz bin alemin hak serdari".

Süleyman Bakırganide:

*Enbiyalar serdari,
Evliyalar fakiri,
İki alemin çırağı,
Gel, Merhaba dedi [s.1,60].*

diye verilir.

Cebreil at almak için cennete geldiğinde, reyhanı otlayan yüz bin atın arasından feryat ederek ağlayan bir Burak'ı görür. Ağlamasının sebebini sorar. Burak, 40 bin sene Muhammed'in sesine aşk olduğunu söyler. Cebreil, onun dileğini Allah'ın yerine getireceğine inandırır:

*Burak'a eyer vurdu kırmızı yakut,
Dizgini zümrütten, kösteği akikten,
Cebreil Melek yanına aldı
Birlikte getiriyor parlatarak [s.5,4].*

Kıssa, destanlar sözlü ve yazılı edebiyat türleri olduğundan, sözlü edebiyat örneklerine has atların dile gelmesi, konuşması gibi abartmalı tasvirlerle rastlanır.

Eski edebiyat geleneği, kahramanların kusursuz, farklı tasvir edilmesi, güzelliği değerli taşlara teşhis etmesi kıssa, destanlarda özellikle, S. Bakırgani destanında ayrıca belli oluyor. Burak'ın sıfatı şöyle verilir:

*Yüzünü nurdan yaratmış,
Gözü cevherdenmiş,
Dudakları lal'den,
Dişleri incidendi.*

*Başı onun inciden,
Kulakları akikten,
Dudağı onun zümrüt,
Dişi mercandan idi.
Sırtı gerçek yakuttan,
Boynu zümrütten idi.
Eti onun safran,
İçi enbir idi.*

*Yünü onun miskten,
Yelesi, kuyruğu reyhandan,
Ayakları cevherden,
Kayaç altından idi.*

*Attan uzun idi,
Deveden küçük idi,
Her bastığı adımı,
Bir yıllık yol idi [s.1,58].*

Jüsipbek destanında Burak'ın sıfatı şöyle verilir:

*Dudağı kızıl cevherden,
Nurdan onun çenesi,
Kayaç altından kemiği,
Cevherdenmiş ayağı,
Altındanmış toynağı.
Zafrandan eti var,
Sırtı nurdan yaratılmış.
Reyhandan yaratılmış,
Kuyruğu ile yelesi var.
Böyle güzel hayvan.
Beş yüzlük yol adımlar.*

*Attan daha güçlü,
Her şeyi büyük.
İki gözüne bakarsan,
Nurdan idi yıldızı.
Deveden aşağı idi,
Her şeyi mükemmeldi [s.5,5.].*

Cebreil üç yüz altmış kanadını açarak Afak'ta kaldı. Resul Hak dergahına gitti. Allah'a selam verdi, hediye olarak dört şey: ruza, namaz, Hac, zekat getirdiğini söyler.

Resul sabah olup, bamdaz namazını kıldıktan sonra Mirac'ı halka anlattı. Ebu Cehil inanmadı, terse çıkardı, halkı karşı koydu. Sahabeleri ata binip savaşmak istediler. Müslümanların tümü şüphe etmeden inanırlar. Jüsipbek kıssayı:

*Herkese ibret için yazdım bunu,
Halimiz ne olacak Mahşer günü,
Ey Allah, rahmetin çok, bağışlayın,
Affet ben yüzünüzün günahını [s5,13.]*

diyetamamlar.

Kazakistan Cumhuriyeti Devlet İlimler Akademisi Bülteni, Dil ve edebiyat serisinin 1994 sene, №3. Sayısında F.K.Jüsipova'nın önsözüyle Meşhur Jüsip Köpeyoğlu'nun "Miraç" hikayesi yayınlandı [s.7,56-66].

Yazar kıssasını:

*Evvela Bismillah sözüm başı,
Garibin dıysa akar gözden yaşı,
Al-Hazret'in Miracını güzel edip,
Söyledi şair Meşhur hikayesi, [s.8,56]*

diye başlar.

Allah'ın emriyle Cebreil Resul'a geldikten sonra, yazar tarafından başka kıssalarda rastlanmayan aşağıdaki gibi dörtlükler vardır:

*Gövdem i yarıp kalbimi çekip aldı,
Altın bir leğene onu bandırdı.
Leğeni niçidolu ilim, hikmet,
Temizleyip yerine gerikoydu [s.7,57].*

M.J. Köpeyoğlu kendinin sevdiği kahramanı Muhammed peygamberin hikmetine, aklına böyle deliller getirir. Kıssada, olay birinci kişi tarafından, Resul adından beyan edilir. Cebreil'in getirdiği Burak'a binip göğe yükseldikten sonra sağ ve sol tarafından ses duyulur, ama peygamber dönmüyor. Önünden bir genç kadın çıkıp seferine engel olmak ister. Cebreil sağından çıkan sese döndüğünde ümmetinin cahd olacağı, solundan gelen sese döndüğü takdirde ümmetlerinin hoşnut olmayacağı, önünden çıkan kadının dünyevi şey olduğu söylenir. Yazar Muhammed'i bu olayla onun ruhunun güçlü ve sabırlı olduğunu gösterir.

Resul susadığında yukarıda adı geçen kıssalardaki gibi dört kase değil, iki kase getirilir. Birisinde süt, diğesinde rakı. Resul sütü seçer.

XV. asır abidesi Rabguzi'nin "Kıssa-sül Enbiya-i" (R. Mukanova'nın tercümesi) adlı kitabında "Miraç, peygamberin göğe yükselmesi kıssası" adlı bölüm vardır. Susadığında Resul'a iki kase sunulması ve yedi kat gökte değişik peygamberlere rastlaması: örneğin, birinci gökte-Adem'e, ikinci gökte Yahya ile İsa'ya, üçüncü gökte Yusuf Nebi'ye, dördüncü gökte İdris'e, beşinci gökte Harun'a, altıncı gökte İbrahim'e rastlaması v.v.olaylar Meşhur Jüsip kıssasıyla aynıdır. Bunun gibi benzerliklerine bakarak, M.J.Köpeyoğlu'nun, destanını Rabguzi kıssasının motifiyle yazdığını görüyoruz.

Jüsipbek Şeyhislamoğlu'nun eseri S. Bakırgani süjesinden uzaklaşmamış. Yazar kendi eserini Kazakça okurlarına takdim etmiş, edebi anlatımla, anlayışlı bir şekilde yazmıştır.

Meşhur Jüsip hikayesi Kazakların düşünce anlayışına yakındır. Örneğin, Allahü Teala'nın dergahına geldikten sonra Resul:

*Taşkından Nuh nebi'ye verdin necet,
Kabul kılrsa ümmetim çok münacat ...
Mavi koç İsmail'e kurban verdin,
Yunus'u üç zulmetten halis kıldın.
Yusuf'a kuyudibini bostan kılıp,
İsa'ya "İncil" adlı kitap verdin.
Musa'ya "Tevrat" verdin, bana ne var?
Emretti yel ve suya Süleymanım,
Davud'a "Zebur" verdin büyük kitap,
Ayıba selamet , verdin fayda,
İnsana cennet, ilim ayat verdin,
Hızır'a ölmez Ab-ı Hayat verdin.*

*Ne verdin bana, o zaman Allah'ım,
Karnum aç, dergahuna doymayıp geldim [s.7,61]*

der. Allah Resul'a bütün iyiliklerin peygamber ümmeti için yapılacağını tenbih eder.

Keskiöğlü Gusman'ın "Seyar-ı Nebi" (Hazret-i Peygamber a.s. biyografisi) adlı eserinin X. Bölümü "Miraç" diye adlanır. Yazar bu kutsal ahenkte Hazret-i Peygambere a.s. üç şey verildiğini anlatır. Onlar: birinci Bakara süresinin son iki ayeti; ikinci ümmetine Allah Teala'ya şirk koşmayanlara cennet müjdelediği haberi; üçüncü Miraç hediyesi olarak günde iki vakit namazkılmaktır.

Yazar bu bölümünü: "Bütün ilim Allah'ın celali'dir. Onun sevgili kulu Muhammed'in a.s. Mekke'den Kudus'a gelmesi, oradan göğe yükselmesi yaradılışın esası olan bu insanın gök alemini seyretmesi neden münkün değil [s.9,44] yorumuyla sonuçlar. Her müslüman Allah'ın Hak, peygamberin onun elçisi olduğuna inanması gibi Allah'ın fermanıya Resul'un Miraç seferine de şüphe getirmemleri lazım.

A.Joldasoğlunun "Mevlid-i Şerif" adlı eseri Almatı'da "Arıs" yayınevinde yayımlanmıştır. Burada Muhammed peygamberin hayatı şiirle Kazakça anlatılır. Halkımız arzu ettiği bağımsızlığı alınca dini bilgisi olan eser yazarı Resul-ı Allah'ın hayatını tam olarak şiiriyle anlatmak istemiştir

*Mucize tabiata sığmaz, onu bil,
Tartışma, güçlü olan yiğitlerle.
Böyle mucizelerden biri Miraç,
Şöyle hal bundan önce rastgelmemiştir.*

*Buhari, İmam Müslim, Kadı Ayaz
Miracı yazmış ölçüp düşünceyle,
Mescid-i Aksa gitmiş, Burak binip,
Göğe uçmuş bu yerlerden Cebreil ile.*

*Ne çeşit alamenti gözüyle gördü,
Sıgmiyor hepsi söyleyip dizse bile...
Beş vakiy namaz farz alıp geldi,
Mekan dar konuşmaya sizin ile [10,51-52 66.].*

Şair “Miraç” olayı üzerinde pek durmuyor. Bu parçadan, diğer Doğu şairlerin debu konuyu kaleme aldığını biliyoruz.

Sonuç olarak, Doğu Edebiyatına geniş bir şekilde yayılan nezire geleneği kıssa, destan türleri temelini X.-XII. asırlardaki İslam Devri edebiyatından, özellikle Süleyman Bakırgani eserlerinden almıştır.

Kaynaklar

1. Bakırgani Kitabı, Matbağa Karimiya, Kazan, 1901. S. 80.
2. Köpeyoğlu.M.J., Köp Tomdik Şıgarmaları, Alaş, Almatı, 2003, C. 2. s. 432.
3. Yesevi. Hoca Ahmet., Hikmetter / Çev. Abdıraş Jamişoğlu., Almatı-Kazakistan, 1995, s. 128.
4. Yesevi. Ahmet. Hikmetler/ Naşr. Tayerlovçı, Suzboşi va İzohlar Muallifi, Tuplovçı İ. Hakkulov. Adabiyet va Sanat Naşreti. Toşkent. 1991. S. 256.
5. Şeyhislamoğlu Jüsipbek. Kıssa an Haziret Rasulnun Migrajga Barganı Bu Turur., Kazan, 1901, s. 23.
6. Jangirolu.Ş. Nazım Siar Şarif (Paygambardın Ak Jolu Turalı Dastan) / Oluş.S.Kudışoğlu. Sanat, Almatı, 1995, s.128.
7. Köpeyoğlu M.J. Migraj // Kazakistan Respublikası Ultttık Gılım Akademiyasının Habarları. Til, Adebiet Seriyası, № 3, 1994, s. 56-66.
8. Auezov. M. Adebiet Tarihi., Ana Tili, Almatı, 1991, s.120.
9. Keskiyoğlu.G. Siyar-ı Nebi (Haziret Paygambar g.s. Ömirbayanı) / Çev. Halifa Altay., Ankara, 1995, s.120.
10. Joldasoğlu A. Mevlid Şarif. Arıs, Almatı, 2000, s. 186.

ЖАМБЫЛ ЖАБАЕВ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ОҚЫТУ

Мәтбек Н.К., филол.г.к., аға оқытушы

Қазақ әдебиеті пәні бірыңғай ұлттық немесе кешенді тестілеу сынағын тапсыратын талапкерлердің таңдау пәндерінің бірі болып табылады. Тест мазмұнында орта мектептің 5-11-сыныптарына арналған қазақ әдебиеті оқулығының материалдары қамтылған. Жыр алыбы, XX ғасырдың Гомері атанған Жамбыл Жабаев шығармашылығы орта мектеп бағдарламасында төмендегідей мазмұнда қарастырылып келеді: 5-сыныпта ақынның «Өтеген батыр» дастанынан үзінді берілген; 7-сыныпта «Аттандыру», «Алғадай туралы әрбір ой», «Атаның әлдиі» өлеңдері; 8-сыныпта «Жаныс ақынға», «Патша әмірі тарылды» өлеңдері мен «Сұраншы батыр» дастанынан үзінді; 9-сыныпта «Кәдірбайдың төбеті», «Шағым», «Ата жаумен айқастық», «Жайлау»,

«Ленинградтық өренім» өлеңдері оқытылады. 10-11-сыныптарда ақынның шығармашылық өмірбаяны кеңірек қамтылып талдау жасалынады.

Ақынның дүниеге келуі, өскен ортасы, ақын болып қалыптасуы, айғыстағы шеберлігі, жыршылығы, шығармаларының тақырыптық аясы, заман шындығын жырлауына назар аударылады. Дайындық бөлімдерінде орта мектеп түлегімен қатар, шетелдік қазақ диаспорасы өкілдері де білім алады. Мектеп бағдарламасындағы материалдарды қайталай отырып, Ұлттық тестілеу орталығы дайындаған қазақ әдебиеті пәні бойынша оқу-әдістемелік құралдардағы тапсырмалар бойынша да жұмыстар жүргізіледі.

Оқулықта берілген негізгі мәселелерге назар аударылады. Хронологиялық кесте жасалынады.

1846 жыл	Шу өзенінің бойында, Жамбыл тауының бауырында дүниеге келген
1846-1945 жж.	Жамбыл Жабаетың өмір сүрген жылдары
1881 жыл	Құланаян Құлманбетпен айтысып жеңеді
1913 жыл	«Өстепкеде» өлеңі – Алматыда ашылған Романовтар әулетінің үш жүз жылдық мерейтойына арналған көрмеде төре, әкім, байлардың жағымпаз, жалтақ қылығын сынап шығарған өлеңі
1916 жыл	Ұлт-азаттық көтеріліске арнап «Зілді бұйрық», «Патша әмірі тарылды» өлеңдерін жазады
1924 жыл	«Қазақстан тойына» өлеңі жарияланған жыл
1936 жылы	Мәскеу қаласына тұңғыш рет барады
1936, 1938, 1939 жылдары	қатарынан үш ірі орденмен марапатталады
1939 жылы	Жамбыл «Құрмет белгісі» орденімен марапатталады
92 жасында	Жамбыл Кавказға сапар шегеді: Ш. Руставелидің «Жолбарыс терісін жамылған батыр» дастанының 750 жылдық мерекесіне қатысады.
1941 жылы	Ж. Жабаетың атақты өлеңі – «Ленинградтық өренім» жарық көреді
1941 жылы	«Өтеген батыр», «Сұраншы батыр» дастандары үшін Мемлекеттік сыйлық беріледі
1945 жылы 22 маусымда	Жүзге аяқ басқан шағында дүниеден озды

Жамбыл Жабаев шығармашылығына арналған төмендегідей кестені толтыру тапсырылады [1]:

Өлеңдері	«Шағым» – 15-16 жасындағы жазған өлеңі; «Кедей күйі» – аш-жалаңаш, жоқшылық тұрмыстағы кедейдің халі бейнелеген; «Алғадай туралы әрбір ой» – өз баласына арнаған өлеңі (жоқтау жыры); «Мәңке туралы» – бір болысты әжуалап жазған сатиралық өлеңі; «Ленинградтық өренім» – саяси лирикаға жататын, Отан қорғау тақырыбында жазылған жыры; «Артықша туған азамат» – толғау түрінде жазылған; «Аттандыру» – бата түріндегі туындысы; «Жалғызбын деп жүрмесін» туындысы – Әбдірахман дүниеден өткенде Абайға жолдаған көңіл айту өлеңі; «Амангелді» – азамат соғысы батырының ерлік бейнесін суреттеген өлеңі; «Көдірбайдың төбеті»; «Атаның әлдиі»; «Өсиет»
Жамбыл жырлап, кейінгі заманға жеткізген жырлар	«Көрұғлы», «Манас», «Мұңлық-Зарлық», «Шахнама», «Қыз-Жібек», «Едіге батыр» т.б.
Дастандары	«Өтеген батыр», «Сұраншы батыр» (Жетісу қазақтарының XIX ғасырдың орта тұсында Қоқан басқыншыларына қарсы күресін суреттеген) дастандары
Жамбыл айтысқан ақындар	Айкүміс, Бөлектің қызы, Бақтыбай, Құлмамбет, Сарбас, Досмағамбет, Шашубай, Бөлтірік т.б.

Ұлттық тестілеу орталығының қазақ әдебиеті бойынша оқу-әдістемелік құралының тапсырмаларына назар салсақ, кей тапсырмалар ақын шығармаларынан үзінділер беріліп, қай өлеңінен берілгендігін анықтау тапсырылады. Мысалы, «Оқымаймын молдадан, Екі иығын қомдаған, Бала келсе сабаққа, Жем аңдыған дорбадан» («Шағым»); «Занғойдың болысы пысық келеді, Мұрындары пұшық келеді. Екі арада ептеп жерінде Көздерін қысып келеді» («Мәңке туралы»); «Пірім бар жыр нөсерін аспанға атқан, Сұңқардай саңқылдаған ер Сүйінбай» («Жамбылдың Құлмамбетпен айтысы») [2].

Тест тапсырмаларының мазмұнында Жамбыл Жабаевқа қатысты пікірлер мен дәйексөздер де біршама беріліп жүр. Атап айтқанда, «Сүйінбай туралы естелігінде: «Өлеңді тыңдаушының

көкейінен кетпестей етіп айт. Сенің өлеңдерің жеке адамдардың емес, бүкіл халқымыздың игілігіне арналатын болсын. Әділ сөйле, адал бол!» – деп айтқан адам – Ж. Жабаев; Жамбыл қай кезде айтып еді: «Наградталған мен емес, қазақтың халық поэзиясы» (Еңбек Қызыл Ту ордені берілгенде); «Сіздің жүрегіңіз ешбір қартаймайды, жігіттің жүрегіндей болып келеді», – деп Жамбыл туралы айтқан – А. Нексе; «Жазық кең дала менің Отаным болды. Мен киіз үйде өстім. Сол кездегі барлық қазақ балаларындай мені де көшкенде бесігіммен алып жүрді» (Жамбыл); «Жұрт біздің екей руын мазактап: «Екейде елу бақсы, сексен ақын» деген ат азба? Сексен бірінші болып қайтесін?» – деп Жамбылға айтқан – әкесі; Ж. Жабаев туралы: «Жетісу ақындарының алтын дінгегі» деп айтқан – М. Әуезов; Әдебиеттегі Жамбыл Жабаев туралы айтылған пікір – «XX ғасырдың Гомері»; «Халық поэзиясының алыбы, XX ғасырдың Гомері» деп бағаланған ақын – Жамбыл; Жүз жыл жырлаған жүректің иесі – Жамбыл; «Жүз жыл өмір кешкен ақында неше жүз жылдар өнері мен шеберлігі түйіскен», – деген пікірді айтқан – М. Әуезов.

Ақынның өмірі мен шығармашылығының кейбір қырлары жөнінде де сұрақтар қамтылған: «Кедей отбасында дүниеге келіп, жоқшылық тұрмысты көп көрген ақын»; «Жасында оқудан бас тартқан суырыпсалма ақын, майталман айтыскер, жырау әрі жыршы»; Жамбылдың сүйікті ұлының есімі (Алғадай); Жамбылдың шәкірті (Кенен); Жамбылдың ұстазы, Жамбыл өзінің пірі ретінде санаған ақын (Сүйінбай); Жамбыл бастаған халық поэзиясының көрнекті өкілдері (Н. Байғанин, К. Әзірбаев, Н. Бекжанов); Жамбыл өлең арнаған украин ақыны (Т. Шевченко); Қазақстан жазушыларының I құрылтайында Жазушылар одағына мүшелікке қабылданған халық ақындары (Жамбыл, Нартай, Кенен); Жамбыл: «Жата алмаймын төсекте, жаным қалай жайланат?» деген жолдарды айту себебі (соғыстың зардабын уайымдағандықтан); Жазушылардың бүкілодақтық II съезіндегі баяндамасында А.Сурков атап көрсеткен Жамбылдың қай поэзиясының тақырыптары (соғыс кезіндегі өлеңдері) т.б.

Тыңдаушыларға Жамбыл Жабаев шығармаларын оқып, негізгі мазмұнын, идеялық-тақырыптық мәнін түсіну, қосымша әдебиеттермен жұмыс тапсырылады.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті-Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың: «Егер біз Жамбыл даналығын тәу етіп, ұлығын ұлағат тұтып жатсақ, оның басты себебі – Жамбыл арманының адамзаттық арман аңсарымен ұласып жатқандығында. Сондықтан да қазақтың Жамбылына адамзаттың Жамбылы ретінде құрмет көрсетіп, өлмес рухының алдында басымызды иеміз», – [3] дегеніндей Жамбыл Жабаев шығармашылық ғұмырнамасының білім алушылар үшін тағылымдық мәні зор.

Әдебиеттер:

1. Қабдолов З., Қирабаев С., Әдібаев Х. Қазақ әдебиеті: Жалпы білім беретін мектептің қоғамдық-гуманитарлық бағытындағы 11-сыныбына арналған оқулық. – Алматы: «Мектеп» баспасы, 2007. – 368 б.
2. Қазақ әдебиеті пәні бойынша оқу-әдістемелік құрал. – Астана: «Ұлттық тестілеу орталығы» РМҚМ, 2010. – 112 б.
3. [bilimdiler.kz>kazakh_tili>](http://bilimdiler.kz/kazakh_tili) 6351

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІН ОҚИТУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мәтбек Н.К., филол.ғ.к., аға оқытушы

Қазіргі заман талабына сай ұлттық бірыңғай тестілеу тәжірибеге енгелі (2004) филология факультеттерінің қазақ тілі мен әдебиеті мамандығын таңдайтын талапкерлер таңдау пәні ретінде әдебиеттен 25 сұрақтан тұратын тест тапсырмасына жауап беретін болды. Тест сұрақтарында ақын-жазушылардың – әдебиеттің көрнекті өкілдерінің өмірі мен шығармашылығынан, мысалы, туған жылы, білім алған уақыты, шығармаларының жарық көрген мерзімі, кітаптарының, кейіпкерлерінің аттары, кейбір шығармаларынан үзінділер, шығармаларының тақырыптары, әдебиет теориясынан – тапсырмалардың жалпы мазмұны осы бағытта беріледі. Тест жоспары төмендегідей болып келеді:

«Ежелгі дәуір әдебиеті – 1 тапсырма.

Халық ауыз әдебиеті – 2 тапсырма.

XV-XVIII ғ. әдебиет – 1 тапсырма.

XIX ғ. I жартысындағы әдебиет – 1 тапсырма.

XIX ғ. II жартысындағы әдебиет – 3 тапсырма.

XX ғ. басындағы әдебиет – 5 тапсырма.

Ұлы Отан соғысы және одан кейінгі жылдардағы әдебиет – 7 тапсырма.

Әдебиет теориясы – 2 тапсырма.

Қазіргі заман әдебиеті – 3 тапсырма» [1, 8-9 бб.].

Тест тапсырмаларының қиындығы үш деңгейде беріледі: жеңіл тапсырмалар саны – 6, орташа – 13, қиын, күрделі тапсырмалар – 6.

Жазбаша шығармашылық жұмыс орындамағаннан кейін талапкердің әдебиетке – сөз өнеріне қаншалықты құштар, икемді екендігі анықталмайды. Біздің ойымызша, болашақ филолог мамандарды іріктеуде де журналистика мамандығындағыдай, шығармашылық сынақ қажет-ақ. Тәуелсіз елден бұрынғы іс-тәжірибеде тек қана филология, журналистика мамандықтарына ғана емес, ЖОО-ға түсу үшін барлық мамандыққа талапкерлер әдебиеттен шығарма жазатын. Қабылдау емтихандары тест тапсырмаларына өзгертілгелі орта білім беретін мектептерде де әдебиет пәніне қойылатын талап өзгерді. Оқушылар жаппай көркем шығарма оқып, талдап, шығарма жазу дағдыларынан айырылып қалды. Жалаң сұрақтардың дайын жауаптарын жаттауға көшті. Нәтижесінде, өз ой-пікірін жазбаша, ауызша жүйелі түрде жеткізе алатын оқушылар азайды.

Бұдан әрі біз осы шағын мақаламызда аяулы ұстазымыз, көрнекті ғалым, Қазақ ұлттық университетінің филология факультетінде, дайындық бөлімінде отыз жылдан астам ұстаздық еткен Алма Қыраубайқызының әдебиет пәнін оқыту шеберлігі мен педагогтік ұстанымдарына тоқталмақпыз. Дайындық бөлімінің тыңдаушыларына сабақ басталған сәтте-ақ Алма апайымыз өзіндік жұмыс ретінде екі семестрге тапсырма беретін: 1-семестрде – бір кітапты, яғни бір көркем шығарманы оқиға желісін үзіп алмай, текстологиялық көшіру; 2-семестрде өзіннің қалауың бойынша, ұнатқан ақыныңның өлең, поэмаларынан мүмкіндігіңше көлемді шығарманы жаттап, мәнерлеп жатқа оқу. Бұл екі тапсырманы орындау күнделікті белгілі бір уақыт бөлуді қажет ететін. Осылай апайымыз оқудан бірнеше жыл қол үзіп қалған, өндірісте, ауылшаруашылығы саласында жұмыс істеп келген дайындық бөлімінің тыңдаушыларын үстелге жіпсіз «байлап» қоятын, төзімін шыңдайтын.

Бір бөлімде оқитын 20 баланы (сегізі – қазақ тілі мен әдебиеті, сегізі – журналистика, төртеуі араб тілі мамандығын таңдаған) екі топқа бөліп, үйге берілген тақырып бойынша тапсырма беріледі. Екі топ бір-біріне күрделі деген бірнеше сұрақ дайындайды. Сабақтан бір күн бұрын әр топ жеке-жеке жиналып, өз дайындықтарын пысықтайды. Қарсы топты жеңіп шығу үшін топ мүшелерінің сабаққа түгел қатысуы, белсенділігі де есепке алынады. Сөйтіп, сабақтан қалыс қалушы болмайды. Сұрақтар дайындауда оқулықтан тыс материалдар: қосымша зерттеу еңбектер, баспасөз материалдары қамтылады. Бұл, сөзсіз, тыңдаушыларды кітапханадан тың деректер іздеуге жұмылдыратын. Кейде екі топ бір-бірінен асып түсу үшін, сабақты тақырыпқа қатысты ән-жырмен әрлеуге, сахналық қойылым әзірлеуге, арнау өлеңдер оқуға талпынатын. Бірте-бірте әр сабақтың өз «мұғалімі» тағайындалады. «Мұғалім» екі топтың жауаптарын әділеттілікпен бағалауға тырысады. Кейде екі сарапшы төрелік айтады.

Алма апайдың кейбір сабағы өзі «Пікірлестер мен қарсыластар» атаған пікірталас сабағы түрінде өтетін [2, 34-бб.]. Сабақта студенттер үш топқа бөлінеді. Бірінші топтан бір студент баяндама жасайды. Баяндамашыға екі жаққа да қатыссыз – үшінші топ сұрақ қояды. Сұрақтарға баяндамашы мен оның пікірлестері жауап береді. Екінші топ олардың жауаптарын бағалап, қарсы пікір айтады. Әрқайсысы өз ой-пікірлерін дәлелдеуге тырысады. Шешен сөйлеуге, дәйекті ой, жүйелі жауап айтуға ұмтылады.

Сабақ үстінде шығарма жазуға үйрену әдепкіде шағын шығармалар (20 минуттық) жазудан басталды. «Қыс суреттері», «Көктем», «Менің жолдасым кім?» т.б. тақырыптарға жазылған шағын шығармаларды әуелі апай талдап үйретті. Шығарманың кейбір сөйлемдеріндегі «жан-жағына сәуле шашып тұрған сөздерді» тауып, соған мән бере білуді үйретті. Бірте-бірте шығарманы қасындағы парталасына, бір-біріне оқытып, талдау жасатып, бағалататын. Шығарма жазуда көркем шығарманың үзінділерін талдау, өзіндік пікір айту дағдылары қалыптастырылды.

Көпшілігіміз мұғалім қатаң талап қоя білсе, сөзсіз нәтижеге жетеді деп ойлайтынымыз анық. Мұғалімнің бұйрығына, ұрсып-зекіруіне көндіккен оқушы санасы Алма апайдың сабақтарынан

соң, балаға мүлде дауыс көтермей-ақ, аналық мейірімді жүрек жылуымен де нәтижеге қол жеткізуге болатындығына көз жеткізеді. «Жақсы ұстаз болу үшін адам бойында көп қасиеттердің басы бірігуі қажет. Білімді болу аз, жүректің кеңдігі, мейірімділік керек. Шәкірттер кейде ұстаздың білім жағынан жетіспей жатқан тұстарын кешіреді, бірақ қатыгездігін кешіре алмайды. Жүйкесі жұқарған мұғалім шәкірттің жүйкесін жұқартады. Кей мұғалімдер бастығына айта алмаған ашуын, отбасындағы ренішін, қоғамға наразылығын аудиторияға әкеп төгеді. 4-5 жылдан кейін студенттің өзіндей адам болып шығатынын ой безбөніне салмайды. Ұстаз еңбегінің өлшемі, нәтижесі – шәкірттің қойған бағасында. Шәкірттері бағаламайтын болса, оның шығарған кітаптарының, еңбектерінің құны шамалы. Ұстаз бағасын шәкірттен сұрау керек» [2, 14-б.].

«Ғалым болумен бірге педагогтің құдіретін сіңіре алған ұстаздың шәкірттері бақытты ғой. Педагогтің тамаша қасиеті алдындағы адамның жанын түсінушілігі дер едік. Кез келген ғалымның педагог бола алмайтыны сондықтан болар.

Мұғалім білімді баланың жаны мен жүрегіне жеткізу үшін өз жүрегінің сыр сандығын ашады» [2, 58-б.].

Мектеп бағдарламасындағы мемлекеттік стандартқа сай материалды оқушының меңгере алмауы – көп жағдайда мұғалімнің теориялық білімінің таяздығынан. Әдістемелік шеберлік деген – мұғалім ізденісінің нәтижесінде қол жететін нәрсе. Қайтсе тақырыпты жеңіл меңгертуге болады, ең түйінді мәселе қайсы – осыларға басты назар аударылады.

1993 жылы Алма апай Жандосов аулынан жекеменшік «Гуманитарлық қазақ мәдениеті» мектебін ашты. Ең бастысы, баланы жасытпай оқытуға мән берілді. «Біз мектебіміздің тұжырымдамасын жасағанда, жеке бір баланың мектепке кірген күнінен бітіріп шыққанға дейінгі жан дүниесін, болмысын, тұлғасын елестеттік. Осы адам кім, қандай болып шығуы керек:

- ұлтжанды, иманды;
- адамды сүйетін;
- мәдениетті;
- білімді;

- өмірге икемді;
- рухани дамыған адам, кісілікті тұлға.

Кісілікті тұлғаны қалыптастыру үшін не істейміз?

Кісіліктің негізі – ұлттық мәдениетте: тілі, әдебиеті, тарихы, діні, жазуы, өнері, дүниетанымы, қарым-қатынасы, ойыны, спорты. Өзінің дәстүрлі мәдениетін меңгере алмаған адам ылғи да кем-бағалдық сезімде болады. Тек ұлттық мәдениетпен шектеліп қалып, әлемге қол созбаған кісі де осындай қорсыну күйін бастан кешеді. Ендеше, балаға осы екеуінің де жақсы жақтарын сіңіру керек болатын» [2, 154-155 бб.], – деп зерделеді.

Алма апай бағдарламасының «Сенім» аталуы тектен-тек емес. Үш сенімі турасында: «Әр уақытта есте ұстайтын үш шартым бар:

1. Сабаққа қызыққан адам ғана біліп шығады.
2. Шамасы келетініне сенген адам ғана біліп шығады.

3. Осы білімнің болашағына қажет екеніне көзі жеткен адам ғана біліп шығады. Осы үш Сенімді шәкірттің қолына ұстату үшін мұғалімнің өз сенімі мен интеллектісі қажет» [2, 31-б.], – деп жазды.

Баланы қазақ деген ұлы халықтың ұрпағы екендігіне, ата-бабамыздан мұраға қалған қазақ жерінде тұратындығына мақтаныш сезімін қалыптастыру мұғалімнің абыройлы ісі екендігін атап көрсетеді. Қазақ баласының ұлттық тәрбиеден ең алдымен бойына сіңіретін қасиеттері ретінде: «өз халқын шексіз сүйетін, оны мақтаныш тұтатын, салғ-дәстүрін құрметтейтін өр рухты, салауаттылық, парасаттылық, білімділікті» атайды. Баланың бойында осы қасиеттерді сіңіруде әдебиет пәнінің мүмкіндігі жоғары екенін, бұл тек болашақ әдебиетші мамандарды тәрбиелеуге ғана қажет емес, қазақ баласынан заман талабына сай, бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыруда қажет екендігін тұжырымдайды.

Өз мақаламызды әрі ғалым, әрі ұстаз Алма Мүтәліпқызының мынадай пікірімен қорытындылағымыз келеді: «В.А. Сухомлинский, Ш.А. Амонашвили, С.Н. Лысенкова, В.Ф. Шаталовтың оқыту әдістері серпіліс әкелді. Бірақ біреудің қолданған тамаша әдістемесін екінші біреу сол қалпында пайдаланып көргісі келгенімен, алдыңғыдай жеміс бермейтіні анық. Жүрек басқа, ой әр

түрлі, білік әр түрлі. Жетістікті өз мүмкіндігіңді дамытуға пайдалануға болады. Сол себептен де талантты педагогтер қай-таланбайды» [2, 152-б.].

Әдебиеттер:

1. Қазақ әдебиеті бойынша оқу-әдістемелік құрал. – Астана: «Ұлттық тестілеу орталығы» РМҚК, 2010. – 112 б.

2. Қыраубаева А. Жаным садаға. 5 томдық шығармалар жинағы: 4-том / Томды баспаға әзірлегендер: Н. Мәтбек, Г. Асқарова. – Алматы: Өнер, 2011. – 344 б.

KARDEŞ HALKLARIN EDEBİYATI VE NESİR RİTİMİ

Dr. Gülşara Tastemirova

Sanatsal değerlerin bütün dünya halklarına ortak hazine olduğu herkese bellidir. Bir ülkede, bir halkın sanatında ortaya çıkan eserin tüm dünya halklarının manevi hazinesine dönüştüğüne insanlık tarihi şahittir. Bunun gibi edebi eser de, sadece bir ülke çevresinde kalmaz, başka ülke okurlarının da manevi besinine dönüşür. Diğerlerini söylemeyelim, bir tek Hint toprağında çok eskilerde ortaya çıkıp, bütün dünya halklarına ünlü olan “Pañçatantrana’i” söylesek de yeterli olur. Dünya edebiyatının insanoğluna vereceği çoktur, çünkü bu edebiyatın hem edebi değerleri hem ustalığıyla ün kazanan yazarları az değildir. Kendine has yazılış üslubu, ustalığıyla dünya edebiyatının tarihine ismi yazılan yazarlardan biri Cengiz Aytmatov’tur. Onun eserleriyle ilgili çok araştırma yapılmıştır. Burada onları tekrar etmeyeceğiz. Kazak ve Kırgız edebiyatının ilişkisi çok araştırıldı, oysa Kazak edebiyatı biliminde detaylı araştırmalar gerektiren meseleler de az değildir.

Kardeş halkların edebiyatı araştırılmaktadır, ama o halklar edebiyatı arasındaki ilişki, onlara ortak kurallar meselesi de kendi araştırmacısını beklemektedir. Kazak edebiyatının eski devirlerine, Türk halklarına ortak değerleri araştırmada M.Auezov, B.Keñjebayev gibi ünlü alimlerin başlattığı çok önemli eğilim devam edilmekte, desek de söylediklerimiz bir gerçektir. Mesele, nesir ritimi meselesini alalım. Bu mesele Rus edebiyatı biliminde çok araştırıldı. Kazak edebiyatı

biliminde de arařtırmalar yapılmaktadır. İřte bu, Kazak nesrindeki ritimlerin eski zamandaki izini eski Türklük edebiyatına yani Eski devir edebiyatına götüreceđi řüphesizdir. Bu, meselenin sadece bir tarafıdır. O eski devirlerde bařlatılan edebilik, edebiyattaki sanatın Türk halkları edebiyatındaki řimdiki görüntüsüdür, neyi geliřtirdi, neyi asırların derinliklerinde bıraktı gibi durumlar çok düřündürür. Evet, czm zor olan, bilimsel yorum yapılması gerektiren güncel konulardan biri de Kazak söz sanatı meselelerinden biri olan nesir ritimi olduđunu ilmi yayınlarda anlattıđımıza bir kaç yıl oldu. Edebi nesirdeki bu mesele, insan boyundaki irili ufaklı kan damarları gibi hayati önemi tařımaktadır. Cok kapsamlı ve cok emek gerektiren büyük bir mesele olduđundan biz onun sadece zamanla ilgili yönü hakkında konuřmak istiyoruz. Bu meselenin Türk halkları edebiyatındaki görüntüsü de büyük arařtırmalara konu olacađı bellidir. Bu bildiride, bu meseleye ř.Aytmatov'ın edebi kiřiliđi esas alınarak Türkiye alimlerinin nazarını cevirme amacını güdülmüřtür.

Genel olarak edebiyat biliminde bir meselenin czm bulunuyorsa o da ikinci bir meseleyi getiriyor demektir. Bunu dođal olarak algılamamız lazım. Zaman kavramının edebiyatta biraz arařtırıldıđını biliyoruz. Hem Rus hem Kazak edebiyatında bununla ilgili bir cok eserler yayınlanmıřtır. Onları sayarak gösterme düřüncesinde deđiliz, sadece zaman ile ritim arasındaki bazı durumlarla ilgili yorum yapmayı uygun buluyoruz.

Edebi nesirde zaman meselesinin önemi büyüktür, bunun ise ritimle ne ilgisi var, ki bu ikisinin birbiriyle sıkı bađlı olduđunu görüyoruz. Rus bilgini M.M.Girřman "Ritm Hudojestvennyy Proziy (Edebi Nesirde Ritim)" [2.152-263.] adlı eserinde ritimin slp özellikli unsur olduđunu söylemektedir. Karřılařtırmalar cok olduđu halde yazar yorum, net bir sonuczm zor olan, bilimsel yorum yapılması gerektiren güncel konulardan biri de Kazak söz sanatı meselelerinden biri olan nesir ritimi olduđunu ilmi yayınlarda anlattıđımıza bir kaç yıl oldu. Edebi nesirdeki bu mesele, insan boyundaki irili ufaklı kan damarları gibi hayati önemi tařımaktadır. Cok kapsamlı ve cok emek gerektiren büyük bir mesele olduđundan biz onun sadece zamanla ilgili yönü hakkında konuřmak istiyoruz. Bu meselenin Türk halkları edebiyatındaki görüntüsü de büyük arařtırmalara konu olacađı bellidir. Bu bildiride, bu meseleye ř.Aytmatov'ın edebi kiřiliđi esas alınarak Türkiye alimlerinin nazarını cevirme amacını güdülmüřtür.

Öyleyse mensur eserdeki zaman iç ritimle ilgili ortaya çıkıyormuş. Bunun sonucu olarak, eğer iç ritim bozulursa o zaman, zaman ölçüsü de bozulur, zaman kalıp dışında olursa iç ritim de bozuluyormuş. Örnek çoktur. Kırgızların dünyaca ünlü yazarı Cengiz Aytmatov'un "Gün Olur Asra Bedel" romanının Şerhan Murtaza tarafından çevrilen Kazakça nüshasını [1] alalım. Romandaki zaman sınırı Batıdan Doğuya doğru Doğudan Batıya doğru hızlı geçen trenlerin hareketiyle sıkı bağlantılıdır. Eserde çok hızlı giden trenlerle ilk sayfalarda karşılaşırız. Aç tilkinin telgraf direkleri boyunca, raylar üzerinde yiyecek bir şey aradığını ifade eden yazar, "Fakat sık sık oradan buraya geçen trenlerin gürültüsünden korkup, eskisinden daha yere yapışarak, büzülüverir. Trenlerin takırdayan sesi ile yeri delecek kadar acayip gücünü, küçük bedeninin altındaki yerin titreyişini kaburgalarıyla hissediyordu...." [1.8.] der. Buraya kadar düşünce iç ritimden görülür ve o ritimler birleşerek yukarıdaki parçaya geldiğinde büyük ritime, büyük dalgaya dönüşerek net şekilde belli olur. Bundan sonra düşünce ritimi sık olmaya başlar. Yukarıdaki parçadan bir cümle sonraki düşünceye dikkat edelim.

"Tilki tren yoluna çok nadir, hatta çok aç olduğunda gelirdi. Tren geçtikten sonra, sonraki tren gelinceye kadar step ölü sessizliğe bürünürdü, bu ölü tılsım anında tilki sisli bozkır üzerinde çok uzaktan duyulan kısık sesi duyduğunda şüpheli bir hale düşerdi" [1.8.]. Toplam beş cümlede içinde üç düşünceyi, üç ritimi sığdıran yazarın ustalığına hayret edersin. Bu ritimler "trenlerle" çok güzel uyum içerdiyse, ritimlerin gizli anlamında zaman da kendini belirtmektedir. Bundan sonra iki sayfalık, yani altı paragraflık anlatım tilkinin başındaki durumla ilgilidir. Bunun, tilkinin raylar üzerindeki yürüyüşünün ne zamana kadar uzadığını yazar detaylı anlatmıyor ve anlatmasına lüzüm de yoktur, o, esas ağırlığı ritime yükler, ve tekrar "trene" döner. "Tren ise çok hızlı ve rayları takırdatıp geliyordu. Çok kötü yanık kokusu yayılarak ejderha gibi esinti(sıcak yel) esiverdi."

"Tilki yoldan alel acele yuvarlanıp, ödü koparcasına emekleyerek geriye doğru belirsizliklere kaçtı. Cadı ateşlerini oynatan azrail, tekerlekleri bin çeşit sesle takırdatarak, uzun süre gürültüsü dinmeden uzaklaşmıştı...» [1.9.]. İşte, yine bir düşünce ritimi tamamlandı. Yazar artık ritimleri hızlandırarak, esas sesin nerede

olduğunu belirtir, ondan sonra bir sonraki ritimler yardımıyla esas sesin, trenler hareketinin neden böyle olduğunu açıklar.

«Bu ülkede trenler Doğudan Batıya doğru, Batıdan Doğuya doğru hızlı gitmektedir...»

Bu ülkede demir yolunun iki tarafından başlayıp, düm düz stepin göbeği olan Sarıözek'in ucsuz bucaksız bozkırı uzanmaktadır.

Bu ülkede uzaklık kavramı, zamanın Grinviç meridyeni ölçüsüne göre demir yolunun uzaklık yakınlık mesafesine göre ölçülür.

Trenler ise Doğudan Batıya doğru, Batıdan Doğuya doğru hızlı gitmektedir...» [1.10.]. İşte, ritimlerin üst üste güçlenen görüntüsüyle karşılaşırız.. «**trenler Doğudan Batıya doğru, Batıdan Doğuya doğru hızlı gitmektedir...**» tamlamanın (altını çizdik) tekrarlanması bile özel bir ritim doğurmaktadır. Bizim örnek olarak aldığımız son parçanın altını yazar çizmektedir, yani özel dikkat çevirmektedir. Bu demek, esas sesi belirtmek, esas düşünce ritimini belirtmek değil midir? Evet, tekrarlanmakta olan cümle, tekrarlanmakta olan düşünce ritimleriyle birleşir ve düşünce ritimini toplayarak olayın esas anlamının nerede olduğunu açıklar. Bununla birlikte, yazar hem zamanın hem uzaklığın nasıl ölçüleceğini sadece bir cümleyle ifade eder. «**Bu ülkede uzaklık kavramı, zamanın Grinviç meridyeni ölçüsüne göre demir yolunun uzaklık yakınlık mesafesine göre ölçülür**». Fakat, burada zaman meselesi düşüncenin gizli anlamıyla verilmektedir.

Cengiz Aytmatov'un "Gün Olur Asla Bedel" romanını okuduğumuzda aniden düşünceye dalyoruz. Kazak halkının XX asırda başladığı iki büyük hasreti Çu ovasıyla ilgili uyuşturucu, tirak zulmeti ve Baykonur meselesi ise, bu iki konuyu Kazak yazarlarından önce Cengiz Aytmatov'un ele alması, (Dişi Kurdu Rüyaları, Gün Olur Asra Bedel romanları) onu bütün insanoğlunun, dünya problemi açısından ele alması, insanlık ruhu, onun kaybolması v.s. günümüzün güncel konularını edebiyata gerçekçi olarak getirmesi çok sevindirir. İki romandaki ritimler hakkında mesele geleceğin payı olacaktır. "Gün Olur Asra Bedel" romanında ise sadece olaylarla ilgili zaman meselesi değil, bazı durumda kahramanlar hareketi, konuşma zamanları da "trenle" ilgili ritime düşmektedir.

«Ükibala giderken heyecanlanarak durdu ve yine yoluna devam etti. Fakat Edige seslenerek durdurdu:

– Ey, unutma, önce Şaymerden nöbetçiye gir, benim yerime birilerini göndersin. Ben sonra telafi ederim. Koskoca evde ceset tek başına yatıyor. Ne rezillik... De böyle....

Karısı başını sağlayarak gidiverdi. O arada, aralık panelin kırmızı sinyali sık sık yanarak vızıldamaya başladı. Borandı istasyonuna yeni takım yaklaşmakta imiş. Nöbetçinin kumandasına göre onu yedek yola yönlendirmek gerekir. Büyük bir iş. Trenler kendi raylarıyla yavaş yavaş hareket ederken, Edige sanki bir şey söylemeyi unutmuş gibi yine karısının arkasından bakıp kaldı[1.14.]. İşte gördüğümüz gibi, düşünce ritimlerinin trenlerin geçiş ritimleriyle sıkı bağlantıda olduğudur. Düşüncemizi açıklayalım. Eserde, deminki trenden sonra baş kahraman Edige düşünceye dalar, geçmiş hayatını, Kazangap'ın durumunu, istasyon sakinlerinin yaşamını v.s. düşünerek kulübeye girip nöbetçi Şaymerdenle telsiz aracılığıyla konuşur.

«Onu söylerken Şaymerden'in sesi kayboldu, mikrofonun anahtarı kapatıldı. Edige dışarıya çıkıp işaret okuna acele etti. Yedekteki ikinci yolu döndürerek: “Edilbay kabul eder mi etmez mi?” diyor. Bazı evlerin ışıklarının yandığını görerek, ümüdü uyandı, sevindi, nasılsa insanlarda namus vardır. Köpekler havlamaya başladı. Demek, karısı ev evi dolaşarak Borandı halkını uyandırmaktadır...»

Onu bunu derken yüz on yedinci gelip, ikinci yedek yolda durdu, karşıdan petrol dolu tank da geldi. İki tren iki tarafa; biri Doğu'ya, öbürü Batı'ya doğru hareket etti...» [1.19]. Evet, daha bir ritim ortaya çıktı. İki ritimin arası kahramanın hareketidir. Bu cümleden, kahramanların hareketini uyduranın ritim olduğu, bu ritime anahtar olarak hizmet eden kavramın “tren” olduğu, düşünceyi ileten cümle, “biri doğuya bir batıya doğru hızlı hareket eden trenler” olduğu belli olur. Eseri okumaya devam edersek, deminki trenden sonra Edige'ye romanın başında açıklıktan demir yolu üzerine gelen tilki karşılaşır. Edige onu taşla vurmaya çalışırken, o anda aklına Kazangap'ın oğlu Sabitjan'ın söylediği “İnsanlar öldükten sonra, onların ruhları hayvana, kuşa ve böceklerle dönüşür” sözü gelir ve düşüncesinden korkuverir, belki de tilki olarak gelen Kazangap'ın ruhu düşüncesi. Sonra seslenerek tilkiyi ürkütüp demir yolundan uzaklaştırır. İşte, bu arada yine bir tren gelir. “Bu arada istasyona yine bir tren yaklaştı. Tekerlekleri takırdayıp, karanlık gecenin koynunu açıp, sisli ışıktan toz bulanarak tren yavaş yavaş hızını

azalttı.” [1.21.] İşte, bu yine bir ritim. Eserin bazı bölümlerinde yukarıda örnek olarak aldığımız parçalar tekrar edilerek başlanır. Bu, galiba, hemen esas ritime düşme amacını güdmek olsa gerek.

«Bu ülkede trenler Doğudan Batıya doğru, Batıdan Doğuya doğru hızlı gitmektedir...

Bu ülkede demir yolunun iki tarafından başlayıp, düm düz stepin göbeği olan Sariözek’in ucsuz bucaksız bozkırı uzanmaktadır.

Bu ülkede uzaklık kavramı, zamanın Grinviç meridyeni ölçüsüne göre demir yolunun uzaklık yakınlık mesafesine göre ölçülür.

Trenler ise Doğudan Batıya doğru, Batıdan Doğuya doğru hızlı gitmektedir...» [1. 25.] Bu ritim bazen “istasyon üstünden çok hızlı giden trenler”, “yine bir tren hızla geçti” tamlama cümle aracılığıyla da verilir. Bu durum, bazı sözlerin, bazı cümlelerin amaçlı tekrarlanma ritimine getirdiğini gösterir. Bu ritimler bir bölümün içinde birbiriyle iç bağlantı kurarak bölüm ritimini oluşturursa, bölümler ritimi yine birbirleriyle bağlantı kurarak tam bir roman ritimini oluşturmuştur. Bununla birlikte, bu ritimlerin, eserdeki iş ve hareket zamanını, olayların geçiş zamanını uyuma getiren olduğunu da farkedebiliriz. Biz bu arada sadece “tren” sözüyle ilgili ritimlerden söz etmekteyiz. Bunun nedeni, yukarıda söylediğimiz gibi, bunun esas ritim olduğudur. Genel söylersek, eserde bundan da başka çok ritim vardır, onu açmak, açıklamak uzun bir konudur. Hatta bizim ele aldığımız “tren” sözüyle ilgili ritimlerin kendisini detaylı araştıracağız olursak çok büyük ve kapsamlı çalışma olacağı şüphesizdir. Mensur eserlerin çoğunda rastlanmayan bir durum daha var, bu Cengiz Aytmatov’un “Gün Olur Asra Bedel” romanının başlanış ritimi tam o şekilde eserin bitiş ritimi olmasıdır. Sevgili okurun ilgisini, sevgisini kazandıran roman şu şekilde tamamlanır:

«Bu ülkede trenler Doğudan Batıya doğru, Batıdan Doğuya doğru hızlı gitmektedir...

Bu ülkede demir yolunun iki tarafından başlayıp, düm düz stepin göbeği olan Sariözek’in ucsuz bucaksız bozkırı uzanmaktadır» [1.301.]. Eserin şöyle bitmesi bizim yukarıdaki düşüncemizi yorumlamış olur. Biz bir tek romana, onun içinde bir tek ritimle ilgili konuşarak, nesir ritiminin, eserdeki olayların zamanını, iş ve hareketler zamanını, hatta mensur eserdeki genel zaman meselesini uyuma getiren olduğu hakkında açıklama yapmaya çalıştık. Bu durumun

genel Kazak nesrindeki durumu hakkında konuşma geleceğin payına düşer kanısındayız.

Cengiz Aytmatov'un "Gün Olur Asra Bedel" romanında ritimler ilişkisinin değişik türleri vardır. Bu ritimler bazen düşüncenin, metnin gizli anlamında verilmesini de etkiler. Hatta hayat ritiminin bozulmasını usta bir şekilde tasvir eden yazar, iç uyumları sağlayarak hatta zıtlıklardan bile ritim bulmuştur. Bu, Cengiz Aytmatov'un işbu eserindeki ritim sisteminin çok zor olduğunu gösterir. Nesir ritimini, kardeş halkların edebiyatları ilişkisinde araştırmak geleceğin görevidir.

Kaynaklar:

1. Cengiz Aytmatov, Borandı Beket, Jalın, Almatı, 1986.
2. M.M. Girşman, Ritm Hudojestvenny Proziy, Sov. p, Moskova, 1982.

ویژه

به آموزش غری فارسی زبانان

Садыкова Р.К., Тастемирова Г.А.

زبان ابزاری طبیعی برای منظم کردن اندیشه و نیز ارتباط میان افراد انسان است. انسان به وسایله ی زبان اندیشه و شناخت خود را سازمان می دهد و نیز از راه آن، اندیشه ی خود را به دیگران منتقل می سازد.

زبان فارسی کنونی که زبان رسمی ایران است پیشینه ای دیرینه دارد. زبان فارسی از شاخه ی هند و ایرانی خانواده ی زبان های هند و اروپایی است. زبان های هند و اروپایی از حدود هزار سال پیش از میلاد در بخش بزرگی از اروپا و نیز جنوب و جنوب غربی آسیا به کار رفته اند.
[1]، 52 ص.].

چنان که می دانیم زبان فارسی در طی قرون متمادی الهام بخش شعرا ادبای نویسنندگان جهت بیان لطیف ترین احساسات و عواطف انسانیه در غالب سبک های ادبی بوده است بزرگان چون فردوسی، مولوی، حافظ، سعدی و بسیاری دیگر از مشاهیر شاعران جویان خود را به این زبان پدید آورده اند. حتی بسیاری از کتاب های تاریخی و فرهنگی تالیف شده در کشورهای آسیای میانه بیانگر این حقیقت است. در واقع یادگیری زبان فارسی و تسلط بر آن رمز

ورود به گنجینه ای بس‌ی‌ار غنی و شگفت‌انگیز زبان فارسی است، به همین دلیل امروزه آموزش زبان فارسی به نحو چشم‌گیری در این کشور ها و از جمله کشور قزاقستان متداول شده و می‌توان آموزش این زبان را از مقطع ابتدایی تا مقاطع بال‌ا در مراکز آموزشی مشاهده کرد. به دلیل روابط دیرینه تجاری و فرهنگی که قزاقستان با ایران دارد مشترکات فرهنگی فراوانی باعث ایجاد روابط دوستانه بین دولت گردیده. وجود هزاران واژه فارسی در زبان قزاقی و آثار و نشانه‌های فراوان معماری ایرانی و میراث مشترک فرهنگی گویای این حقیقت است. [5، 9 ص.]. من‌گام مطالعه متون قزاقی به بس‌ی‌اری از کلمات آشنایا و مشترک بر می‌خوردم که هر یک از این واژه‌ها ریشه فارسی یا ترکی و عربی دارند، به عنوان مثال واژه "پاک" در زبان فارسی به معنی تمیزی می‌باشد که در زبان قزاقی هم به همین معنا مورد استعمال است.

البته شایان ذکر است عزیزانی به‌سم‌خود در راستای ارتقاء مناسبات فرهنگی و آشنایی هر چه بیشتر ملت قزاقستان با زبان فارسی تلاش فراوانی کردند که قابل تقدیر است. ل. رستمف، ب. بک‌محمدف، صفر عبدالله، ا. چین‌ی راه‌را برای خلق‌م‌ندان زبان فارسی قزاقی هموار نمودند برای نو‌آموزان زبان فارسی بس‌ی‌ار مفید‌اش‌نا بنظر می‌رسد چون واژه‌های مشترک زیادی از فارسی به قزاقی راه یافت.

زیرا وقتی دانش‌جو واژه‌های هم‌معنا را از نظر ریشه شناسی استفاده می‌کند، با تفصیل معنی واژه‌ها را می‌داند و به کار می‌برد، دانش‌جو متون فارسی را می‌خواند و با استفاده از کلمات مشترک معنی آن را سری‌ع‌تر درک می‌کند. در مقابل وقتی دانش‌جو واژه‌ها را با معانی متفاوت استفاده می‌کند. گاهی اوقات با تداخل آموخته‌ها و اصطلاحات بر خورد می‌کند، به‌طور مثال واژه "طاس" در زبان قزاقی به معنی سینگ می‌باشد [3، 12 ص.]. اما در زبان فارسی معنی مختل‌فی مانند پیاله، طشت، ساغر و کچل را دارد در این صورت اگر مدرس معنی این واژه‌ها را به دانش‌جو تفهیم نماید، تداخلی برای زبان آموز به جهت شباهت کلمه با معنی بوجود نخواهد آمد. لغات فارسی زیادی در زبان قزاقی وارد شده است از جمله: نای، گل، گوسر، گمان، نان، گرفتار، خرم، غره. این واژگان مشترک در حال حاضر در زبان قزاقی مورد استفاده قرار می‌گیرند [2، ،، ص.].

زبان فارسی در مراکز آموزش عالی کشور قزاقستان در میان زبان‌های شرقی در درجه اول قرار دارد و پس از آن عربی و زبان‌های دیگر. در مراکز آموزش عالی قزاقستان بیشتر دانش‌جویان زبان فارسی را به عنوان زبان اول و دوم انتخاب می‌کنند.

آموزش‌ها تا حدودی روش تدریس در قزاقستان پیشرفت کرده است. در دانشگاه‌ها استادان سعی دارند با استفاده از روش‌های مدرن و مناسب بصورت گس‌تدرده و قابل فهم به دانش‌جویان آموزش دهند. در این میان از وسایل کمک آموزشی به ویژه استفاده از لوحه‌های مخصوص، فیلم‌ها و نوارهای وی‌دی‌سی‌دی‌های آموزشی، کانال‌های ماهواره‌ای به زبان فارسی از جمله ابزارهای برای اساتید جهت آموزش می‌باشند که برای ارتقاء مهارت‌های شنیدن خواندن نوشتن صحبت کردن بکار گرفته می‌شود که مورد علاقه زبان‌آموزان قرار می‌گیرد.

در مراکز آموزش عالی

قزاقستان بیش‌تر دانش‌جویان زبان فارسی را به عنوان زبان دوم انتخاب می‌کنند. اکنون مهمترین مسایل مراکز علمی قزاقستان دستیابی به روش مدرن تدریس و به کار بردن آن در مراکز آموزش عالی است. در مراکز آموزش عالی برون‌امه آموزش برای اساتید تهیه می‌شود. تا محصلان بزرگسال آن برون‌امه آموزشی فهرست‌های دروس یک ترم (از سال اول تا آخر سال) شامل دستور زبان فارسی؛ درس گفتگو، درس

روخوانی متون، لغت، دستور زبان فارسی، همچنین نحوه امتحان گرفتن، استفاده از وسایل آموزشی مانند تصویر، نوار، تلویزیون، سینمای وی‌دی‌وی، سی‌دی آموزشی و غیره در نظر گرفته می‌شود.

اساتید در طول ترم نحوه استفاده از این ابزار کمک آموزشی را نیز آموزش می‌دهند در درس قرائت متون یک داستان 12-11 صفحه به

دانش‌جویان داده می‌شود. زبان‌آموزان آن داستان را در خانه مطالعه می‌کنند و مشخصیت هر قهرمان داستان را می‌نویسند و با کلمات جدید جمله می‌سازند. مترادف و متضاد آن را پیدا می‌کنند. هوق‌عیتهای مه‌یج را انتخاب می‌کنند و به حولف این داستان بزرگسال ام‌وخته‌ها نمره می‌دهند. همچنین دانش‌جویان سر کلاس این داستان را تعریف می‌کنند، به سوالات استادان جواب می‌دهند. در آخر کلاس در باره این داستان بین دانش‌جویان بحث‌شده و واژگان‌های را که به این متن مربوط است یاد گرفته می‌شود.

در درس مکالمه فیلم وی‌دی‌وی پخش می‌شود. در این هوق دانش‌جو گفتار و لهجه قهرمانان فیلم را به دقت گوش می‌دهد و محتوای این فیلم را بحث می‌کند. دانش‌جو نقش هر قهرمان را اجرا می‌نماید. علاوه بر این درس معنی اصطلاحات ایرانی یاد داده می‌شود و دانش‌جو آن را در زبان گفتار به کار می‌برد. استاد در درس دستور زبان فارسی قواعد زبان فارسی و تمرین‌های مربوط به آن را یاد می‌دهد.

نکات دستوری در کلاس از طریق تمرین‌های گوناگون حل می‌شود، اشکالات توسط استاد تصحیح می‌شود. همچنین در کلاس زبان آموزان متن را از نظر دستوری تجزیه و تحلیل می‌کنند و برای

آموختن واژگان جدید و سایل سمعی و بصری (روش سمعی و بصری) یک روش گفت و شنودی است. اساس یادگیری زبان ابتدا به صورت شفاهی از طریق شنیدن، دیدن، درصحنه بودن و حرف زدن است (استفاده می‌کنند. نمره تکالیف منزل و آزمون‌های کلاس و نوبت جلسات حضور و غیاب دانش‌جویان به طور مرتب در کارنامه دانش‌جو ثبت می‌شود. در آخر ترم امتحان نهائی به صورت شفاهی و کتبی برگزار می‌شود. نمرات این امتحانات در گواهی نامه ای که به دانش‌جو داده می‌شود. قیامی گردد. روش‌های یاد شده مورد توجه دانش‌گاه‌های قزاقستان قرار گرفته و کمک‌شایان‌ی به زبان آموزان دارد. نوشتن، برقراری ارتباط و انتقال اطلاعات و عقاید از طریق زنجیره ای از نشان‌های مکتوب است. مراحل یادگیری نوشتن از حیث اصول آموزشی، به ترتیب عبارتند از: حروف نویسی، املا نویسی، کلمه‌سازی، جمله نویسی، متن نویسی [2، 181 ص].

در دوره مقدماتی، نوشتن یکی از مهارت‌های اساسی زبان آموزی است. که به صورت املا و انشای نویسی مورد توجه قرار می‌گیرد و در این صورت بر اثر مهارت نوشتن خط فارسی یادگیری سری‌عتر انجام خواهد شد. هر یک از واژه‌های که مربوط به درسه‌های جدید است. بابت ابتدا از نواری پخش گردد و سپس از زبان آموز خواسته می‌شود تا آن را تکرار کند. دانش‌یار باید تلفظ زبان آموز را تصحیح نماید. این روش بابت در مورد هر یک از زبان آموزان اعمال گردد. به علاوه زبان آموز باید معنی تمام واژه‌ها را بخواند و نیز جمله‌های نمونه و جمله‌های مسطرح را به ذهن بسپارد. در دوره ابتدای سال اول زبان آموزان باید 1111 تا 1511 واژه را یاد بگیرد و کاربرد آن واژه‌ها را بدانند بر طبق آن جمله سازد و آرام آرام پیش رود.

اما در دوره سال دوم حداکثر 5511 تا 5311 واحد لغت را یاد بگیرد و کاربرد آن لغات و مترادف و متضاد آن را بدانند. در این دوره برای مکالمه مثل این موضوع انتخاب می‌شود.

سال اول

- 1) (خانواده) شرح حال، افراد خانواده، قوم و خویش، پرورش)
- 2) (خانواده امروزه) اتاق، خوابگاه)
- 3) (تحصیل و زندگی دانش‌جو در خارج و قزاقستان) انتخاب تخصص، کار روزانه دانش‌جو)
- 4) (بی‌مار) در بی‌مارستان، وقت آزاد؛ دانش‌گاه ما)
- 5) (چشم‌های ملی قزاقستان و ایران)

1) (غذا) ته‌یه غذا، آشپزخانه)

1) (جغرافیای ایران و قزاقستان) نقشه جهان، اکولوژی

5) (تعطیلات ایران و قزاقستان) تعطیلات، سفر، مرخصی)

3) (شهر) شهرهای قزاقستان و ایران، جاهای دیدنی ایران و

قزاقستان، پایتخت کشور)

، (طبیعت) طبیعت ایران و قزاقستان)

2) (قهرمان عزیز من) اخلاق قهرمانان)

راهنمای تدریس

1. در دوره مقدماتی هر هفته، 1 ساعت کار کلاس‌ی و نیز دست‌کم

1، ساعت کار منزل توسط زبان آموز به صورت تمرین و گوش دادن به نوار و تکرار آن بای‌د در نظر گرفته شود.

5. سن زبان آموزان در دانشگاه حداقل 11-11 سال و تحصیلات بای‌د

پایان دوره و دبیرستان باشند و نیز برای کسانی که قصد دارند آن را به طور خود آموز مورد استفاده قرار دهند داشتن زبان مادری و عربی در حد خواندن توضیحات دستوری ضروری است.

3. همچنین کلاس به گونه ای آرایش شود که می‌زها در وسط اتاق

به صورت گرد قرار گیرد و صندلی دور میز چیده شود تا استاد بر

تمام کلاس مسلط باشد) از قواعد میزگرد در کلاس‌ها این است که

دانشجویان اندیشه خود را آزاد بیان کنند؛ از تقلب جلوگیری می‌شود و استاد رفتار آنان را زیر نظر دارد.

، تعداد افراد کلاس نیز بس‌یار مهم است. افراد کلاس از هشت

نفر بی‌شتر نشود، زیرا این به تسلط یافتن زبان آموز کمک می‌کند.

2. شناخت ایران و فرهنگ؛ تمدن اسلامی برای دانشجویان اهمیت

بس‌یار دارد.

1. ترم اول مخصوص آموزش صداها و خط فارسی است. زبان آموز

بای‌د نحوه تلفظ صداها را بشود و حداقل در سه هفته اول ترم الفبای فارسی آموخته شود.

1. در آغاز هر ترم فی‌لم‌ی و ویدیوی بی‌به مدت حدود یک ساعت پخش

شود.

8. لازم است یادآوری شود که استفاده از تصویر به صورت‌های

مختلف برای ایجاد تنوع طراحی جدول‌های گوناگون آموزش‌ی مخصوص

در درس‌های نخستین چشمگیر است.

9. اسناد بایدها توجه داشته باشند که هیچ‌یک از زبان‌های بجز فارسی در کلاس به کار رفته نشود. اسناد بایدها تکالیف منزل را به‌طور مرتب نگاه کنند تا دانش‌جویان آن را جدی بگیرند.
11. هر درس روزانه بایدها زبان آموز را به زبان عام‌یانه جل بکند. اگر دانش‌آموزان روزمره بتوانند اندیشه خود را برسانند در گفتار و دست‌نویس و واژه‌سازی موفق می‌شوند. زبان آموز بایدها اصل‌اطاعات را بدانند و واژگانی را که یادگرفته در محاوره استفاده کنند و آن را در زبان گفتاری به کار برند.
11. از وظایف خود دانش‌جو نیز یکی این است که خود تا حدودی به زبان عربی تسلط داشته باشند و بتوانند از آن استفاده کنند. همچنین دانش‌جو بهتر است کتاب‌های "غلط‌نویسی‌م" و "آیین نگارش‌ی" را از قبل خوانده باشد.
15. برای زود و بهتر یادگرفتن واژه‌های زبان فارسی یا خارجی اسناد بایدها روی تخته‌ها و واژه‌های دو زبان را کنار هم بنویسد و چند بار زبان‌آموزان تکرار کنند که تلفظ واژگان را یاد بگیرند بعد از این اسناد به ترتیب واژه‌های هر زبان را پاک کنند. در این صورت دانش‌جویان بایدها هر واژه‌های پاک‌شده را توجه و تلفظ کنند. این روش برای خوب و زود آموختن زبان آموزان خیلی مفید و مهم است. 13.
- تلفظ صحیح واژه و عبارتهای جمله و نیز آهنگ صدای نقش‌بن‌یادین را در گفتار به عهده دارد، سعی می‌شود حد اکثر استفاده از وسایل سمعی و بصری به عمل آید. تا کار زبان‌آموزی را آسان‌تر و دل‌پذیر تر نماید.
1. لغت‌های مربوط به درس جدی آماده باشند که دانش‌جویان بایدها از طریق تکرار با تلفظ و معنی آن‌ها خوب آشنا شوند. در درس‌های دست‌نویس برای ایجاد ارتباط و حل تمرین‌ها و آموزش، جمله‌های ساده آورده شود نکات دست‌نویس جمله‌های نمونه بایدها به‌وسیله اسناد تشریح گردد. برای آنکه دانش‌جو بتواند مقصود خود را در قالب جملات بدون مکتوب ارایه دهد.
12. دانش‌جو بایدها قواعد کلی دست‌نویس زبان و مجموعه قواعد قالب زبان خارجی را آسان‌تر نماید همچنین نکات دست‌نویس بایدها از طریق تمرین‌های فراوان و گوناگون ارایه گردد.
11. فعالیت کار در کلاس به منظور مهارت خواندن و گسترش واژگان زیر نظر آموزگار به صورت شفاهی انجام می‌گیرد.
11. در پایان ترم تحصیلی امتحان نهایی به صورت کتبی و شفاهی برگزار می‌شود؛ نمرات این امتحانات در گواهی نامه ای که به دانش‌جو داده می‌شود ثبت می‌شود.

18. هم‌چنين دانش‌جويان و استادان غير ايراني بايد در دوره دانش افزايي كه در ايران برگزار مي‌شود، شركت كنند. چون در اين مدت كوتاه بيش‌تر استادان و دانش‌جويان زبان فارسي را تكميلي مي‌كنند.

در ضمن پايان، براي تقويت هر چه بيش‌تر دانش‌جويان و زبان آموزان را دانشگاه‌هاي قزاقستان كشور ايران، كشور ايران، آخري دست‌آوردها، تجربيات و منابع مهم موجود و مدرن را در اختياري قرار دهند. از قبيل كتاب، سي‌دي، فيلم و تخته‌انتر اکتيف، كتاب‌البترون‌يكي و نيز پيش‌نهاد مي‌شود دانشگاه‌هاي ايران با پذيرش دانش‌جويان نيز در دانشگاه‌هاي قزاقستان و تقويت علمي آنان، ما را در راستاي گسترش زبان فارسي و فرهنگ ايراني‌راني‌نم‌ايند.

كلامي و واژه‌ها: طب‌ي‌عي، الهام بخش، متضاد، اصطلاحات، مكالمه

منابع

1. مهرشكوه الديني توصيف و آموزش زبان فارسي. مشهد. 1319. 528 ص.
5. م.م. عابديني. سي‌ماي فرهنگي قزاقستان. انتشارات بين‌المللي الهدي. تهران، 138، 9 ص.
3. ا.ب. بكم‌حمف. واژه‌هاي عربي و فارسي در زبان قزاق. الماتى. 1911. 2- ص.
- ، ر.ك. صادي‌قوا، ي.ب. پيل‌تنگ. واژه‌هاي مشترك در زبان قزاق و فارسي. دانشگاه آباي. - الماتى 5111. 12- ص.
2. ح. ساك. نقش و تاثير مهارت نوشتن در ارتقاى كيفي فارسي آموزي به خارجيان // گلبانگ
ايشن‌اى (هفتمين مجمع بين‌المللي استادان زبان و ادبيات فارسي). - تهران. 1389.

БІЛІМ МЕН ТӘРБИЕНІ ҰШТАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Тастемирова Г.А., ф.э.к., Нусупбаева С.А.

Оқыту мен тәрбие бүгінгі өмірмен ғана астасып қана жатқан жоқ, тарихтың тұңғығымен астасып жатыр. Сондықтан да өткеннің кейбір іргелі тағылымдарына ден қоюға тура келеді. Бүгінде жаңа бетбұрыс жасау кезеңі деп білеміз. Педагогика ғылымы алдында оқу-тәрбие жүйесін ұдайы жетілдіру мәселесі қойылып келеді. Қазіргі таңда білім саласының қызметкерлері, ұстаздар, тәрбиешілер оқу-тәрбие ісіне ұлттық сипат беруге, оны

бүгінгі күн талабына орай барынша мазмұнды жүргізуге күш салуда. Білім беру туралы Занда: «Қазақ халқының мәдениеті мен дәстүр-салтын оқып үйрету үшін жағдайлар жасау – негізгі міндеттердің бірі», – делінген. Көне тарихымызға көз жүгіртер болсақ, ұрпақ тәрбиесіне ежелден таңғажайып ғибратнамаға толы ауыз әдебиетінің, бесік жырларының, қисса-дастандардың, шешендік сөздердің, ұлттық рәсімдердің ықпалы аз болмаған. Осылайша бала кішкентай кезінен бастап ғылымның әр саласынан мол мағлұмат алып, ибалы, инабатты, елгезек, ұлтжанды болып өскен. Тоқырау кезеңінің сыныбынан сүрінбей өткен халықтық тәрбие – қазір жаңарып, жаңғырып, бізге толыққанды боп жеткен баға жетпес бай қазына. Онда халқымыздың ұлттық қадір-қасиеті көрініс тапқан.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің жоғары оқу орнына дейінгі білім беру факультеті, ЖОО-ға дейінгі дайындық кафедрасының міндеті – тыңдаушыларды жоғары оқу орындарына түсуге дайындау. Білім алып жатқан тыңдаушылар: а) оралман-тыңдаушылары, б) Қазақстандағы орта мектепті бітірген тыңдаушылар в) Қазақстанның 1000 ауған азаматын оқытуға арналған білім беру бағдарламасы негізінде келген ауғанстандық жастар. Жастарды оқу мен тәрбиелеудің ортасы оқу орны екені белгілі. Ондағы жоспарлы тақырыптық сабақтармен қатар, кураторлық сағаттары, тәрбие сағаттары, ғылыми жобалар оқу мен тәрбиенің ең негізгі, ықпалдастығы болып отыр. Бүгінгі таңда ұрпағымыздың азамат болып қалыптасуы барысында біз олардың жаһанданудың теріс ықпалдарына қарсы тұруын ескеруіміз қажет. Бұл жағдайда тәрбие жұмысының тиімділігі куратор мен тыңдаушылардың өзара байланысынан көрінеді. Өскелең ұрпаққа адамзат тарихында ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан патриоттық тәрбиені, отаншылдықты, сапалы білімді дарыту – қазіргі кезде көкейкесті мәселенің бірі болып отыр. Ақиқатында, осынау мәселе еліміздің тұтастығын, оны ішкі және сыртқы күштерден сақтау міндетінің өзі жастарды отаншылдық, елжандылық, патриоттық рухта тәрбиелеуді жүктейді. Өткенін білмеген халқының қадірін білмейді, халық нені бастан кешірді, бүгінге қол жеткені ненің арқасы, халық өз тарихын жасау үшін тер төгіп, азап шекті, тар жол, тайғақ ке-

шуден өтіп, жерін қорғап, елін сақтады. Отансүйіштік сезімнің нысаны мен қайнар көзіне Отан, туған жер, табиғат, оның байлықтары, тіл, дәстүр, тарихи ескерткіштер, туған өлкедегі ұлттық құндылықтар жатады. Ұлттық сезім – өзінің ұлттық өкілділігін мойындай отырып ұлтына деген сүйіспеншілік, жанашырлық, халық мұраларын бағалай білу. Әрбір адам өз Отанына деген мақтаныш сезімі, өз ұлтын терең сүюі арқылы басқа ұлттарды танып, құрметтеуге тиіс. Ұлттың сана-сезімімен ана тілін білу де, жері елінің тарихына зер салу, төл мәдениетін игеру де туындайды. Ана тілін білмейтін адам өзінің де, ел-жұртының да қадір-қасиетін жетік біліп, бағалай алмайды. Жалпы, патриоттық сезімнің қалыптасуы отбасынан бастау алады. Патриоттық тәрбие, ұлттық намыс, ұлттық сана-сезім рухани байлықтан көрініс табады. Олай болса, рухани байлыққа, ең алдымен, тілімізді, дінімізді, салт-дәстүрімізді жатқызсақ, тіл – қазақ болуымыз үшін, дін – адам болуымыз үшін, салт-дәстүр – ұлт болуымыз үшін қажет.

Жас ұрпаққа ұлттық тәрбие берудің негізгі бағдарлы идеялары еліміздің Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан – 2030» халыққа Жолдауында былай деп жазылған: «Толық өркениетті ел болу үшін алдымен өз мәдениетімізді, өз тарихымызды бойымызға сіңіріп, содан кейін өзге дүниені игеруге ұмтылғанымыз жөн». Олай болса, басты мақсат – жас ұрпақты ұлттық игіліктер мен адамзаттық құндылықтар, рухани-мәдени мұралар сабақтастығын сақтай отырып тәрбиелеу.

Ұлттық құндылықтарымызды әлемдік деңгейге шығаруға қабілетті тұлға тәрбиелеу үшін:

- жастардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыру;
- жас ұрпақ санасына туған халқына деген құрмет, сүйіспеншілік, мақтаныш сезімдерін ұялату, ұлттық рухын дамыту;
- ана тілі мен дінін, оның тарихын, мәдениетін, өнерін, салт-дәстүрін, рухани-мәдени мұраларды қастерлеу;
- жас ұрпақ бойында жанашырлық, сенімділік, намысшылдық тәрізді ұлттық мінездерін қалыптастыру сияқты міндеттерді орындағанда ғана басты мақсатқа жетеміз.

Қазақ халқының ғасырлар тұңғығынан бері тарихымен біте қайнасып келе жатқан ұрпақ тәрбиелеудегі тәжірибелері бізге

сол рухани мәдениет, этикалық, эстетикалық құндылықтарын құрайтын ұлттық әдет-ғұрып, салт-дәстүрлер, әдеби, музыкалық, кәсіби, тұрмыстық фольклорлар мазмұны арқылы жетіп отыр. Сонымен бірге ұрпақ тәрбиесіне, жалпы халықтың рухани дамуына байланысты ұлттық тәлім-тәрбиелік ой-пікірлерді: Қорқыт ата, Әл-Фараби, Қожа Ахмет Ясауи, Мұхаммед Хайдар Дулати, Жүсіп Баласағұн, Махмұт Қашқари, Асанқайғы т.б. қазақ ақын-жырауларының мұраларынан, билер мен шешендердің тәлімдік сөздерінен көреміз. Елге оралып, білім алуға келген жастарымызға білімді өз бетінше ізденуіне, ұлттық тәрбиені сіңіріп, оның ерекшелігін терең білуге, құрметтеуге, Қазақстан тарихы пәнін оқыту арқылы Отанының тарихын терең білуге үйретуге тиіспіз.

Елдің туын көтеріп, тәуелсіздік талаптарын орындау ісіне батыл бетбұрыс жасаған бүгінгі таңда адамзаттық игіліктерді, халқымыздың ғасырлар бойы армандаған мәдени-рухани мұрағаттары мен ұлттық тәлім-тәрбие саласындағы, білім жүйесіндегі ізденістерін көрсету басты міндетіміз болып қала бермек. Біздің ұлттық өнеріміздің, мәдениетіміз бен дәстүрлеріміздің алдыңғы қатарлы үлгілерін, тіліміздің орасан зор байлығын жас жеткіншектердің жан дүниесіне сіңіріп, сол арқылы әлемдік рухани өркениеттің өріне шығып, нәр алу – бүгінгі күн талаптарының маңыздысы. Ата-бабаларымыздың сан ғасырлар бойы ұрпағына азық болған ақыл-кеңес, өсиеттері, асыл мұрасы ұлттық рух, ұлттық мақтаныш, ұлттық намыс, ана тілі мен ұлттық мәдениетін қалыптастыру сезімін ояту – баршамыздың парызымыз. Сонда ғана ұлттық сана-сезімі толыққанды жетілген, туған тілін еркін білетін, ұлттық сипаты мен ұлттық рухын жоғалтпаған ұрпақ тәрбиелей аламыз. Адамзат баласының алға қарай сатылай өркениет өріне жетуі әр адамның дұрыс ой түйіп, өнегеге жол сілтеуі, рухани күшін нығайтуға, аға буын өкілдеріне ізет көрсету отансүйіштік тәрбенің бастамасы болып табылады. Елбасымыздың кезекті жолдауында да болашақ ұрпаққа білім мен тәрбие беру мәселесі де басым бағыттардың бірі болып отырғаны тегін емес. «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы», – дейді Әбу Насыр әл-Фараби өз қағидасында. Яғни оқу мен

тәрбие – егіз. Оқу мен тәрбие ықпалдастығы сондай бірін-бірі толықтырып отырады. Факультетте шетелден келген оралмандың даушыларды Отанының тарихын жете білуіне көмегін тигізетін тәрбиелік іс-шаралар ұйымдастырылады. Мысалы, «Қазақ – қонақжай, мейірімді халық», «Тәртіпсіз ел болмайды, тәртіпке бас иген күл болмайды», «Таңғажайып тарих», «Тарихты білесің бе?», «Тарихтан сыр шертеміз», «Тарих тағылымы», «Тарихты білу – парызың!» «Тәрбие басы – тіл», «Тұлға тағылымына – тағзым», «Елбасы – ел тұтқасы», «Толеранттылық – татулықтың бастауы», «Қазақи – әдептілік әлемі», «Ерлер есімі – ел есінде» тақырыбында тәрбие сағаттары ұйымдастырылады. Өткізілген тәрбие сағаттары Қазақстан тарихы, әдебиеті, мәдениеті, тілін тереңірек меңгеруге септігін тигізеріне сенімдіміз.

Түбегейлі өзгерістерге бет бұрған жаңа қоғамда тек білімді болу жеткіліксіз, сондықтан әрбір жеке тұлғаның бойында әр ұстаз адамгершілік, ізгілік кішіпейілділік, қарапайымдылық, отансүйгіштік қасиеттерін тәрбиелейді. Бұл ретте мектептегі тәрбиенің мақсаты: ұлттық сана-сезімі оянған, рухани ойлау дәрежесі биік, парасатты, мәдениетті, еңбекқор, бойында басқа да ізгі қасиеттері қалыптасқан азаматтарды тәрбиелеу.

Жаңа талпыныс, жаңа ашылған жолдардың бірі – білім берудің жаңа жүйесінің жасалуы. Бұл педагогикадағы, тұтас педагогикалық үрдістегі өзгертулермен тығыз байланысты. Білім беру саласының барлық жағына жаңаша көзқарас, жаңаша қарым-қатынас (білім мазмұнын жетілдіру, жаңа базистік оқу жоспарына көшу, жаңа буын оқулықтары мен оқу-әдістемелік кешендерге көшу т.б.) жаңаша ойлау қалыптасуда.

Оқытушы қауымы өз тәжірибелерінде дәстүрлердің озығы мен тозығына зер салып, әдеби мұралардың жақсарған құбылыстарын зерттеп пайдалануды ең басты міндет ретінде алға қою керек. Ертеңгі елдің барлық шаруашылығын жүргізіп, қолында ұстаушы – бүгінгі жастар. Өркениетті елдің көзі ашық азаматтарын, экономикасы мен саясатын басқа елдермен тепе-тең жүргізе алатын, ата-бабаларымыздың қолының күшімен, найзаның ұшымен қорғап қалдырып кеткен жерімізді, меке-німізді сақтай алатын, айтысса, айтысса алатын, сайысса, сайыса алатын, «сегіз қырлы, бір сырлы» жігіттерді, инабатты, икемді,

бойынан ақыл-ой, мейірімділік, әсемдік, сұлулық лебі есіп тұратын бойжеткендерді тәрбиелеу – негізгі міндетіміз дер едім. Халық педагогикасында жастарға имандылық, адамгершілік, ізгілік туралы мағлұматтар кеңінен насихатталады. Оны пайдалану, өз тәжірибесінде қолдану – бүгінгі оқытушылар еншісінде. Халқымыздың ұлттық құндылықтарымызды, сонау өткен ғасырлардан өшпес мұра болып қалыптасып келе жатқан дархан халқымыздың таратқан үлгі насихаты асыл мұраларымызды дәріптеп, білімге ден қойып көп ізденіс жасамайынша, оқыту мен тәрбиені бірге ұштастырып, ықпалдастыру мүмкін болмайды. Оқыту мен тәрбиені ықпалдастырып қажымай еткен еңбек арқасында әлемдік деңгейдегі дарынды да тәрбиелі оқушы тұлға шығатынына сеніміміз мол. Қазіргі заманға сай оқытушы, куратор-эдвайзер ақпараттық технологияны ұтымды меңгеруі білікті ұйымдастырушы, әрі тәрбиешісі болуы тиіс. Қорыта келгенде, уақыт талабынан туындап, білім беру жүйесінде болып жатқан өзгерістер жастарды тәрбиелеу осы заман талабына сай үйлесімді деңгейді қайта құруды міндеттейді. «Тәрбие бар жерде ғана сапалы білім, саналы ұрпақ болады» деген дана халқымыздың мақал сөзіне сүйенеміз.

Әдебиеттер:

1. Айтмамбетова Б.Р., Бейсенбаева А.А. Жеке адамның дамуы, тәрбиесі. – Алматы: ҚазПИ, 1991.
2. Сластенин В.А. и др. Педагогика: уч . пособие. – М.: "Академия, 2004.

ТЫҢДАУШЫЛАРҒА ТІЛ ҮЙРЕТУДЕ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ҚОЛДАНЫЛУЫ

Тилеужанова Г.Т., Тастемирова Г.А., Сапаева Г.Е.

Елімізде жүріп жатқан терең экономикалық және әлеуметтік-мәдени өзгерістер білім беру қызметіне жаңаша қарауды, кәсіби қызметтің барлық сферасында мамандарды даярлау іс-әрекетін жаңаша түрғыда ұйымдастыруды талап етеді. Тыңдаушы жоғары деңгейде дамыған, коммуникативті ептіліктерді меңгерген, өзгермелі ортаға бейім, алғыр, бәсекеге қабілетті

тұлға болуы тиіс. Сондықтан жоғары оқу орнында барлық жаңалықтар мен өзгерістерге батыл жол ашарлық инновациялық білім беру технологияларын, интерактивті оқытуды, оқу іс-әрекетінің жаңа әдістері мен тәсілдерін белсенділікпен қолдану – маңызды мәселелердің бірі.

Шетелдік тыңдаушыларды оқытуда біздің алдымыздағы басты міндет – тілді үйретудің ең қолайлы амал-тәсілдерін таңдап алу. Тыңдаушылар қазақ тілі пәні арқылы өз ойларын сауатты жазып, дұрыс айтуға, қазақ тілінің тілдік жүйесін лексикалық, грамматикалық, орфографиялық нормаларын жетік меңгеруге үйренеді. Мемлекеттік тілді меңгерудің ең бастысы – тыңдау, сөйлеу, ойлау, оқу, жазу тіл үйрену. Қазақ тілін шетелдік тыңдаушыларға оқытудағы басты мақсатымыз – олардың сөздік қорын молайту, қазақ тіліне тән дыбыстарды дұрыс оқып, айта білуге, сауатты жазуға, бір-бірімен сөйлесе білуге, оқығанын, көргенін, естігенін қысқаша әңгімелеп бере алуға дағдыландыру, ойын қазақша жеткізе алатындай дәрежеге жеткізу. Тыңдаушыларды оқытуда инновациялық технологияны қолдану тәжірибеміз оқу сабақтары барысында тыңдаушылар мен оқытушылар арасында, сондай-ақ білім алушылар арасында анағұрлым продуктивті және конструктивті қарым-қатынастың орнағанын, олардың өз бетінше ізденіп, шығармашылық қабілеттіктерін көрсеткендігін ерекше атап өтуге болады. Оқу сабақтарын талдай келе, оқыту технологиялары әрқашан тыңдаушылардың танымдық, әлеуметтік белсенділіктерін оятып, олардың оқу мотивациясының артуына, білім құндылығына сенуіне игі ықпалын тигізеді деп есептейміз.

Бүгінгі таңда университетте оқу үрдісін жетілдіру үшін инновациялық білім беру технологияларын пайдаланудың тиімділігін өмірдің өзі дәлелдеп отыр. Білім берудегі инновациялар – қоғамның дамуының қажетті және табиғи шарты. Мемлекеттік тілді оқыту жүйесі қарапайым және бастапқы, негізгі, орта және ортадан жоғары деңгей бойынша базалық және пәндік құзыреттерді жүзеге асыра отырып, қазақ тілін қатысымдық тұрғыдан меңгерту; сөйлесім әрекетінің түрлеріне сай тыңдаушыны тілдік білім негізінде сауатты жазуға үйрету арқылы тыңдаушыға қазақша тілдік қатынасты игерту мақсатын көздейді. Осы аталған

мақсатқа қол жеткізу үшін оқытудың ақпараттық технологияларын пайдаланған орынды. Компьютерлер мен интерактивті тақтаны тыңдаушылардың тілдік құзыреттілігін, шығармашылық потенциалын дамыту құралы ретінде пайдалану интеллектуалдық және ақпараттық сауаттылығын арттыруға көмектеседі, ал көрнекі құрал ретінде пайдалану оқу-танымдық үрдіс тиімділігін арттырады. Ақпараттық технологияны пайдалану оқу үрдісіне енгізу тіл үйретуде тиімді. Тыңдаушылардың Қазақстанда қолданылатын кириллицаның емлесін білмейді және осы таңбамен жаза алмайды, оқи алмағандықтан біршама қиындық тудырады. Соңғы кезде сабақта оқытушылар өзінің немесе маман дикторлардың, өнер қайраткерлерінің орындауындағы тақырыптарды тыңдатып, жаттықтыру жұмыстарын кеңінен жүргізіліп жүр. Сабақта аудиомәтіндерді пайдаланудың орны ерекше. Аудиомәтіндерді пайдалану арқылы диктант жұмысын жүргізуге болады. Сол арқылы өленді оқуға және жаттауға, үйретуге мүмкіндік зор. Бүгінгі таңда оқу үдерісінде оқытудың қалыптасқан негізгі әдістерімен қатар, оқытудың жаңа әдістері, яғни инновациялық әдістері де жиі қолданылады. Оқу үдерісінде оқытудың озық технологиясын қолдану – бүгінгі күннің өзекті мәселесі. Сондықтан да біздің оқытушыларымыз үнемі ізденіс үстінде. Олар заман талабына сай, тыңдаушылардың білімін тереңдету үшін, тілге деген қызығушылығын арттыру үшін көп еңбек етуде, әр сабақта олар тест сауалдарымен жұмыс істейді.

Аудиоматериалдарды сабақта ақпаратты күшті әсерлікпен жеткізу және тыңдаушы ойын тұжырымдап айтуға үйрету мақсатында қолдануға болады. Таспа арқылы тыңдалатын мәтін тыңдаушының тілін дамытады. Тіл үйренудегі тыңдау сөйлеумен тығыз байланысты. Компьютерлік ойындар жаттықтыру, оқыту және дамыту сипаттарын ескере отырып жасалынса, олардың әрбір тыңдаушының білім сапасын арттыруға тигізер пайдасы зор.

Білім беруді ақпараттық технология жаңалықтарымен толықтырып отыру – елімізде білім беру сапасын арттырудың басты бағыттарының бірі.

Диктордың оқуымен жазылған жазбаларды қолдану барысында мынадай мақсаттарды орындауға қол жеткізу болады:

- 1) тыңдаушыларға қазақтың сөзін түсінуге үйрету;

2) жеке дыбыстарды, сөздерді, сөз тіркестерін т.б. дұрыс айтуға жаттықтыру;

3) тыңдаушыларды дұрыс оқуға үйрету.

Техникалық құралдар оқытушыны жаттығу жұмыстарынан босатады. Техникалық құралдарды сабақта тиімді қолдану арқылы оқытушының уақыты үнемделіп, ол бос уақытын нашарлау оқитын тыңдаушыға жұмсауға мүмкіндік алады.

Тіл үйретуде қазірде қолданыста бар техникалық құралдардың тағы бірі – диафильмдер. Диафильмдер белгілі бір тақырыпқа арналып дайындалады. Диафильмнің ыңғайлы жағы – оқытушының өз қалауынша диафильмге арнайы үнтаспа жазып қолдануына мүмкіндігі бар болатындығы. Диафильмдер, негізінен, оқушының сөйлеу тілін дамытып, коммуникацияға жетелейді.

Тілді үйретуде кеңінен қолданылатын ақпараттық құралдардың бірі – оқу фильмдері.

Фонетикалық жаттығулардың хормен жасалуы тілі үйретуде өте тиімді. Қазір лингафон кабинеттерін жабдықтап, арнайы кабинеттер жасалынды. Қазақ тілі пәнінде түрлі жаттығулар лингафонның көмегімен орындалып, тыңдаушыларды қазақ тілінде дұрыс сөйлеуге үйретіп, сөйлер алдындағы психологиялық кедергілерді жоюға көмектеседі.

Лингафон кабинетінің тиімді жағы ол тыңдаушылардың бір-біріне кедергі жасамай, жеке-жеке өз бетімен жұмыс істеуіне мүмкіндік береді. Оқытушы кезек-кезек өзіне керек тыңдаушыны тыңдап, сұрақ қойып, жауап алуына мүмкіндік алады. Лингафонмен жұмыс істеудегі көзделетін ең басты мақсат – тыңдағанын түсіне алу және сөйлей алу. Тыңдаушылар бір-біріне кедергі келтірмей бір мезгілде бәрі дауыстап сөйлей алуға мүмкіндік алады. Лингафон кабинетінде жұмыс істеудің тағы да бір тиімділігі тыңдаушының белсенді болуына жағдай туады. Лингафон кешенінің көмегімен дұрыс сөйлеуге қол жеткізе отырып тіл үйренуші тыңдаушының сөз мәнері мен сөйлеу жылдамдығы қазақтың сөз нормасына жақындауына әсер етеді. Дыбыстардың қысқа немесе созылықты айтылуы, сөздердегі епіннің және сөйлемдердің дауыс ырғағы т.б. бәріне техникалық құралдар қолдану тиімді деп есептеледі деп саналады. Дегенмен барлық

істелетін жұмысты қадағалайтын пән оқытушысының алар орны ерекше.

Танымдық әрі білімдік компьютерге арналған бағдарламалар сабақта және сабақтан тыс кезде компьютерді қолдануға өте қолайлы. Ойын элементтері бар бағдарламаларды қолданып оқытушы тыңдаушымен жеке және топтық жұмыстарды жасай алады. Тыңдаушылар заттарды атау, суреттердегі сөздерді оқу, қысқа әндерді айту арқылы тілді табиғи әрі жеңіл түрде меңгереді.

Ойындар арқылы тілді меңгерту білім беру жүйесінің негізгі ұстанымдарының бірі болып есептеледі. Түрлі мультимедиалық ойындар тіл үйренушінің сөз қорын молайтуға, грамматиканы меңгеруге, тілді естігенде түсінуге, дұрыс жазуға көмектеседі.

Бүкіл топпен атқарылатын жұмысқа арналған бағдарламалар тыңдаушылардың оқу үдерісіне белсене араласуын көздейді. Оқытушы бағдарламаны көрсетіп, тыңдаушылар компьютер экранынан көргендерін онымен бірге талдайды. Ал бұндай жұмысты қазір интербелсенді тақталар арқылы жүргізу, жұмысты тыңдаушы үшін ерекше қызықты етеді. Дискіге жазылған сабақтарда диалогтер, ойындар, елтануға байланысты видеороликтер беріледі. Оларды оқытушы субтитрымен немесе субтитрсыз да көрсете алады.

Компьютерлік бағдарламалар бастапқы, ортанғы және жоғарғы болып үш деңгейге бөлінеді. Тапсырмалардың бұлай үш деңгейлі болуы тыңдаушының бір деңгейден екінші деңгейге өтуге талпынып, ыңғалануға жетелейді. Тапсырмалардың алуан түрлі болуы тыңдаушыларды қызықтырады әрі мұғалім жеке тапсырмалар беру арқылы олардың білім деңгейін нақты анықтай алады.

Тіл үйренуде ғаламтор жүйесін қолдану қазіргі кезде дүниежүзінің дамыған елдерінде дұрыс жолға қойылған. Ғаламтордың атқарар қызметі өте үлкен. Ғаламтор жүйесінен де алынған мәліметтер арқылы монолог және диалог түріндегі сөз біліктілігін жетілдіруге болады. Әлемдегі адам баласының өміріне байланысты жаңалықтарды оқып қана қоймай, тыңдауға да мүмкіндік бар. Электронды почтаны қолдану барысында тыңдаушы өзара достық қарым-қатынас орнатады, хат жазу арқылы тілін дамытады.

Компьютерлік технологияның тағы бір жаңалығы – интер-белсенді бейне. Тыңдаушылар оқу фильмінің іс-әрекетіне қарай жауап беріп, сөйлеп үйренеді.

Ақпараттық техникалық құралдарды оқытуда қолданудың тиімді жақтары деп мыналарды атауға болады:

- сабақты сапалы әрі қызықты ету;
- грамматиканы, лексиканы, фонетиканы дұрыс меңгеруіне көмектесу;
- тыңдаушыларды тілді үйрену барысында ақпараттық технологияларды қолдану арқылы өз беттерімен ізденуге дағдыландыру.

Әдебиеттер:

1. Жүнісбек Ә. Жаңа технология негізі – сапалы білім // Қазақстан мектебі, №4, 2008.
2. Нағымжанова Қ. Инновациялық технологияның құрылымы. – А.: Өркен, 2007
3. Көшімбетова С. Инновациялық технологияны білім сапасын көтеруде пайдалану мүмкіндіктері. – А.: Білім, 2008.

ТІЛ МЕН ТӘРБИЕНІ БАЙЛАНЫСТЫРА ОҚИТУ

Тилеужанова Г.Т., Сапаева Г.Е., Абдвахитова Г.Н.

Қазақ тілін оқыту барысында қазақ халқының тарихы, әдебиеті, әдет-ғұрпы, салт-дәстүрі, ғылымы, өнері, ақын-жазушылары т.б жөніндегі білім жинақталады, жүйеленеді. Қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде оқытудың сапасын арттыру көптеген факторларға байланысты. Олар білім мазмұны, әдістемелік, оқытушы шеберлігі оқу-материалдық база т.б. Бүгінгі таңда студенттер алатын ақпарат жан-жақты даму үстінде. Атап айтқанда, интернет желісінің, электронды поштаның өсуі, күнделікті тұрмыста қолданысқа енуі студенттердің ойлау жүйесінің артуына, ақпараттарды мол қабылдауына өз әсерін тигізіп отыр. Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің ЖОО-ға дейінгі білім беру факультетінің ЖОО-ға дейінгі дайындық кафедрасының оқытушылары тыңдаушылармен тығыз қатынас орната отырып, шығармашылық байланыста жұмыс жүргізеді.

Оқытушы – студенттің ішкі жан дүниесіне әсер ететін нағыз тәрбиелеуші күш, сондықтан оның кәсіби шеберлігі, яғни тілді үйретуі тәрбиемен ұштастыру іскерлігі дамып отыруы қажет. Олай болса, ата-бабаларымыздың салт-дәстүрлерін, әдет-ғұрпын, әдеби, мәдени бай қазынасын студенттердің санасына сіңіріп, тәрбиелеу – әр оқытушының міндеті. Оқытушыларға қазақ тілін сан қилы әдістерге сүйеніп тиімді өткізуге болады. Әсіресе қазақ тіліне тән 9 әріпті, септік жалғауының артықшылығын, екпін түсіру ерекшеліктерін үйретудің қиындығы, қазақ тіліне тән шешендік сөздерді басқа тілге аударуға байланысты туындайтын қайшылықтар қазақ тілі маманын көптеген мәселелелерді өзінше ойланып, шешуін қажет етеді. Міне, өз сабақтарында әркез қазақ тіліне тән ерекше дыбыстардың айтылуына басты назар аударамыз. Сонымен бірге дыбыстардың айтылуы мен мағынасы арасындағы тығыз байланысты да сабақ үстінде ескеріп отыру керек. Сөздердің мағыналы өзгеруі оның айтылуына да әсерін тигізбей қоймайтыны сөзсіз. Қазақ тілі сабағында дыбыстардың жуан, жіңішке, қатаң, ұяң, үнді тағы басқа болып бөлінуін тілдегі үндестік (сингармонизм) заңдарымен ұштастыра оқыту керек. Дыбыстардың үндесу заңдарын үйрету – қазақ тілінде дұрыс сөйлеудің ең басты шарты. Өйткені дыбыстардың бір-бірімен тіркесу заңдылықтарын, сөздердің өзара байланысу жолдарын білмей тұрып, сөйлем құру мүмкін емес. Осы қиындықтарды жеңіп, оқу үдерісінде студенттерге дұрыс бағдар, бағып бере білу оқытушының тәжірибелігінен, оның өз пәніне деген ықыласын, ой өрісінің кеңділігін көрсетеді. Қазақ тілін оқытуда бірқатар тиімді әдістерімізді баяндап береміз.

1. Сұрақ-жауап әдісі. Сабақта осы әдісті жиі қолдана отырып, студенттердің қазақша ойлау жүйесін дамытуға болады.

2. Суретті пайдалану. Студенттерді сурет арқылы сөз, сөйлем құрастыруға дағдыландыру үшін өте тиімді әдіс. Әсіресе әр тақырып бойынша іріктеліп жиналған, тақырыптық топтама суреттердің берері мол. Мысалы, Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері, дипломатиялық қабылдаулар, кездесулер т.б.

3. Аударма. Екі тілде сөйлемді және жазуды жан-жақты үйрететін пайдалы әдіс. Бұл әдісте де мамандыққа қатысты мәтіндер алынады.

4. Сөзді және сөйлемді толықтыру. Сөздерді құрап айту, әрбір сөздің орысша, қазақша мағынасын түсіндіру, тақтаға және дәптерге қазақша жазуды үйрету – ең қиын да күрделі жұмыс. Сөйлем құрау және сөзді толықтыру әдісін білген оқытушы қазақ тілін тез үйрете алады.

5. Мәтін бойынша сабақ өту әдісі. Бұл әдісті қолдану оңай емес. Себебі оқытушы қос тілде де жақсы сөйлеп әрі түсіндіре білуі керек.

6. Қайталау. Тіл үйретудің негізгі шарты – әрбір сөзді қазақша көбірек қайталату, сөйлетіп, жаттықтыра беру.

7. Сөздікпен жұмыс істеу. Сөздік жұмысы студенттердің қазақша сөздік қорын көбейтіп, ой-өрісін кеңейтеді.

8. Жаттығу әдісі. Студенттерге тіл үйретудің тиімді әдістерінің бірі. Жаттығу жазбаша және ауызша өткізіледі.

9. Мәнерлеп оқыту. Сөзді, сөйлемді тақтадан, кітаптан, дәптерден дұрыс оқыға білу – қазақ тілін меңгеруге септігін тигізери сөзсіз.

10. Әңгімелесу. Екі тілде әңгімелесу арқылы тілімізді үйрету, студенттерді өз бетінше қазақша сөйлеуге дағдыландыру.

Оқыту мен тәрбиелеудің егіздігі студенттің танымдылық дәрежесін арттырып, білімге құштарлығын дамытады. Тіл – адамдардың ойлары мен сезімдерін жеткізетін және жаналықтар мен білімді игеретін қатынас құралы. Тілдің дұрыс қатынасқа түсуі үйренуші мен үйретушіге тікелей байланысты. Әр ұлттың салт-санасы, түсінігі, танымы, сөйлеу мәдениеті, дәстүрі әртүрлі. Тілді меңгеру және меңгерту оңай жұмыс емес. Ең алдымен тілді тұтыну қажеттілігіне тіл үйренушінің ынтасы болу шарт. Оқыту әдісінде дәстүрлі әдіспен қатар этно, тандем, ойын, тәжірибе, қайталау әдістерін жаңа технологияға үндестіре қолданған жөн. Ықылас пен ынта, тілді үйренем деген талап белгілі бір қажеттілікте ғана туындайды. Техникаға байланысты енген сөздер студенттің логикалық өрістерін де кеңейтеді. Олар алдымен сол сөздің мағынасын білуге талпынады, құштарлық пайда болады. Егер сол сөз қазақ сөзімен тіркеске еніп, белгілі бір әрекетті білдіріп тұрса, студент өз ойын тиянақты аяқтай алады. Жаңа технология мен әдістерді оқыту тек тәжірибе жұмыстарында ғана іске асады. Сондықтан жұмысты дайындағанда

топтағы студенттердің қабілеті мен ынталарын жоғалтпайтындай етіп жеткізу керек. Оқу әдісі жыл сайын емес, күн сайын жаңаланып отырады, себебі әр оқытушы өз тәжірбиесін жетілдіріп отырады.

Тіл – қай ұлттың болмасын тарихы мен тағдыры, тәлімі мен тәрбиесінің негізі, қатынас құралы. Тіл болмаса сөз болмайды. Сөз болмаса адамзаттың тірлігінде мән-маңыз болмайтыны белгілі. Демек, тілдің, сөздің орны ерекше.

Тіл – халықтың жаны. Тілі құрыса, халық та жер бетінен жоғалады. Адамзат тарихында көптеген өркениетті елдердің өшіп кетуі алдымен тілді жоғалтудан басталғанын ғылым дәлелдеп отыр. Қазақ тілі – өзінің даласындай кең пішілген жайдары да жалпақ тіл. Халықтың тәуелсіздігінің ең басты белгісі – оның ана тілі, ұлттық мәдениеті. Өзінің ана тілі, ұлттық мәдениеті жоқ ел өз алдына мемлекет болып өмір сүре алмайды. Дүниедегі барлық халық тәуелсіздікке ұлттық қадыр-қасиетін, мәдениетін, ана тілін сақтап қалу үшін ұмтылады. Сондықтан кез келген мемлекет өзінің аумағында салт-дәстүрін, ана тілін айрықша қорғайды. Еліміз Қазақстан Республикасы егемен ел атанды. Ана тілімізге мемлекеттік мәртебе берілді. Тіл туралы заң қабылданды. Тіл адамдар арасындағы қатынас құралы, өйткені адамдар қоғамдық өмірде бір-бірімен тіл арқылы сөйлеседі, пікір алмасады, ойын жеткізеді. Тіл арқылы біз оқып, білім аламыз, қалаған мамандықты игереміз. Тіл арқылы даналар сөзін оқып білеміз, одан ғибрат аламыз. «Өнер алды – қызыл тіл» деген осыдан шыққан болар. Тіл халықпен бірге жасайды, дамиды, өркендейді. Ана тілінің қадір-қасиетін біле білген халқымыз оны ұлттың рухына, қазына байлығына балайды. Себебі тіл – халықтың жаны, сәні, тұтастай кескін-келбеті, ұлттық болмысы. Тәрбие үдерісінде халық мұрасының танымдық, тәрбиелік мәні ұлан-ғайыр дүние, ол тұтастай алғанда, жас ұрпақ үшін ғана адам өмірінің рухани-эстетикалық қуатының қайнары. Бабаларымыз өзінің барлық асыл сөз, даналық ойларын, мақал-мәтелдер, нақыл сөздерін кейінгі ұрпаққа қалдырып отырған. Сонымен қатар халқымыздың ою-өрнектерін, мәдени мұраларын пайдалана отырып та танымдық тапсырмалар беруге болады. Халық педагогикасының қағидалары қай халықтың болсын

тұрмысымен, салт-дәстүрімен тығыз байланысты болып, үнемі өсіп-өркендеп, дамып отырады. Мақал-мәтелдерде адамгершілік, имандылық тәрбиесіне байланысты әдет-ғұрыптар насихатталса, жұмбақтар мен айтыстарда – ақыл-ой тәрбиесі, өлең-жыр дастандарда – әсемдік тәрбиесінің негізгі принциптері, ал ертегілер халықтың сан алуан мәселелерін қорғайтын тәлімдік материал ретінде пайдаланған. Ең негізгі мәселе – бұларды бүгінгі күннің талап, тілегімен байланыстыра оқу тәрбие үдерісінде пайдалана білу. Қазақ халқының тәлімдік мәні зор ой толғаныстары, бесік жыры мен батырлық эпостарда, ертегілер мен аңыздарда, шешендік сөздер мен айтыс, термелерде, мақал-мәтелдерде көптеп кездеседі. Мұндағы ұрпақ тәрбиесінің негізгі түйіні – адамгершілік, имандылық, ақыл-ой, еңбек, эстетика, дене, отбасы.

ӨЗГЕ ҰЛТ ӨКІЛДЕРІНЕ ТІЛДІ КӨРНЕКІЛІКТЕР АРҚЫЛЫ МЕНГЕРТУ

Тилеужанова Г.Т., Сапаева Г.Е., Абдвахитова Г.Н.

Өзге ұлт өкілдеріне қазақ тілі сабағында басты назар тіл үйретуге жұмсалады. Тіл үйрету жұмысы белгілі бір мәтіндерге, суреттерге, суретті карточкаларға негізделе жүргізіледі. Осы бағытта жүргізілген жұмыстардың негізінде тыңдаушылардың сөздік қоры молайып, сөйлеу қабілеті артады, өздігінен сөйлемдер, шағын әңгімелер құрастырып жаза білуге үйренеді. Өзге ұлт өкілдеріндегі қазақ тілі сабағында осы жұмысты ауызша және жазбаша түрде де жүргізе беруге болады. Сабақта көрнекілікті орынды пайдалану – тыңдаушының тілін ұштауға көмектеседі. Тіл дамыту жұмысының пайдалы тәсілдерінің бірі – тыңдаушының ойын ауызша жүйелі түрде айтып беруге дағдыландыру. Егер тыңдаушы өз ойын жазбаша түрде айтып бере алмаса, сөйлеген кезде де сондай кемшіліктер жібереді. Осындай жағдайларда сұрақ-жауап әдісін қолданған тиімді.

Қазақ тілін оқытумен байланысты мынадай көрнекіліктер пайдаланылады:

1. Жаратылыс көрнекілігі. Мұнда тыңдаушыларды экскурсияға апару арқылы шағын әңгіме, мазмұндама жаздыру.

2. Көлемдік көрнекілік: фото, сурет, картиналар, кинодан фрагмент т.б. көрсету арқылы тақырыпқа байланысты әңгіме құрастыру.

3. Дыбыстық көрнекілік: күйтабақ, магнитофон, үзінді оқып, талдату.

4. Графикалық символдық көрнекілік: картина, схема, табиға, диаграммалар.

Көрнекілік әдісі – оқушылардың тілін дамыту, өткен материалды бекіту үшін қолданылады. Көрнекілік грамматикалық формаларды қайталап, бекіту үшін де қолайлы. Қазақ тілі сабақтарында жиі қолданылатын көрнекілік – кестелер. Мысалы, орыс тілді аудиторияда қазақ тілінен сабақ жүргізудің негізгі міндеті – бұл ауызекі сөйлеу дағдысын қалыптастыру, сөздік қорды есте сақтау, коммуникативтік аспект қарым-қатынасты қалыптастырумен қатар, негізгі теориялық материалдарды кесте мен сызба түрінде түсіндіріп отырса, ол, әрине, есте сақтау қабілетін арттырады. Сызба арқылы оқыту тәсілдері қажетті грамматикалық тақырыпты жылдам әрі тиімді меңгеруге көп көмегін тигізеді. Оқытушының міндеті осы дайын тірек – сызба, кестелерді өзінің жеке іс-тәжірибесінде қолдана отырып, әр тақырыпты іріктеп, талдап, сызбаларды барынша түсінікті етіп тыңдаушыға жеткізе білу. Тірек-сызбалармен жұмыс істеу тыңдаушының логикалық ойлау әдісін кеңейтіп, өз бетінше жұмыс істеу қабілетін арттырады. Жұмысты, көбіне, тыңдаушылар өздері ойланып, орындай алатындай етіп ойластырған жөн. Емелік шарттарды нақтылап, түсінікті етіп жасау керек. Тірек-сызбалар тек көрнекілік ретінде ғана емес, деңгейлік тапсырмалар, жеке карточкалар ретінде топпен немесе жұппен жұмыс істеуге беріледі. Тірек-сызбаларды сабақта қолдана отырып оқыту тыңдаушының оқу материалдарын тез меңгеріп, жеке тұлғаның қалыптасуына әсерін тигізеді. Тірек-сызбаларды, көбінесе, бекіту, қайталау сабақтарында қолданамыз. Осындай лексикалық кестелер тыңдаушының сөздік қорын кеңейтеді. Грамматикалық кестелер меңгеруі, жазылуы қиын сөздерді түсіндіруде маңызы ерекше. Үлестірме карточка да қазіргі заман

көрнекілігіне жатады. Иллюстрациялық карточкалардың да маңызы зор. Қазақ тілі сабағында техникалық құралдарды пайдаланамыз. Техникалық құралдар дыбыстық, проекциялық болып бөлінеді. Соңғы кезде сабақта оқытушылар өзінің немесе маман дикторлардың, өнер қайраткерлерінің орындауындағы тақырыптарды, мақал-мәтелдерді де тыңдатып, жаттықтыру жұмыстарын кеңінен жүргізіп жүр. Сабақта аудиомәтіндерді пайдаланудың орны ерекше. Аудиомәтіндерді пайдалану арқылы диктант жұмысын жүргізуге болады. Сол арқылы өленді оқуға және жаттауға үйретуға мүмкіндік зор.

Мысалы, орыс тілді дәрісханада тыңдаушылар көбінесе орыс тілі грамматикасының ыңғайымен сөйлемдегі сөздердің орындарын ауыстырып алады. Сондықтан әрбір сабақ сайын тыңдаушылардың назарын осы мәселеге аударып отыру керек. Сонымен қатар тыңдаушыларға жаңадан үйренген сөздер бойынша сөйлемдер құрастыртып отырған жөн. Бұл мақсатта суреттер жиі пайдаланылады.

Сабақта алдымен жылдың төрт мезгілге бөлінетінін қазақша айтып, бір-бірінен ерекшеліктерін салыстыра отырып түсіндіріледі. Осылайша түсінік берілгеннен кейін ғана «Күз» тақырыбына тоқталамыз. Сөздік жұмысын жүргізіп, оны бірнеше тыңдаушыға жеке-жеке оқытып, сөз бен сөзді дұрыс байланыстыра айтып, сөйлеуіне назар аудару керек. Суреттегі сюжетке жоспар құрып, шағын әңгіме жаздырылады.

Сурет бойынша мазмұндама жаздыру. Жұмыстың бұл түрін жүргізуде дайын әңгіме бойынша жүргізілетін мазмұндамаға үқсас жүргізіледі. Мұнда әңгіме мәтінін оқытушы алдын-ала әзірлейді. Бұл жұмыстардың бір-бірінен айырмашылығы – сөз болып отырған мазмұндамада даяр мәтінге қосымша сол оқиға желісін ашатын сурет болады. Бұл сурет мазмұнын түсінуге, шығармада бейнеленген зат не құбылыстарды бейнелі де көркем сөзбен өрнектеуді үйретеді.

- Суретте жылдың қай мезгілі бейнеленген?
- Оны немен дәлелдейсіндер?
- Балалар қайда келді?
- Олар не істеп жүр?
- Балалардың көңіл күйлері қандай?

- Ауа райы қандай?
- Суретке қандай ат қоямыз?

Суреттің мазмұны жоғарыдағы жоспар бойынша талқыланып, сұрақтарға дұрыс берілген жауаптар іріктеледі. Оқытушы осы сурет бойынша дайындап келген мәтінді мәнерлеп оқып шығады. Оқытушы мазмұндама мәтінін оқып болғаннан соң, тақтаға мағынасы түсініксіз деген сөздер мен сөз тіркестері синоним сөздер арқылы түсіндіріледі. Кейбір сөздердің орфографиясын есте сақтау қажеттілігі ескеріліп, тақтаға жазылады. Көрнекілік – тыңдаушыға нақты бейнелі түсінік берудің бірден-бір шарты. Көрнекілік оқушыларға бейнелі түсінік беру үшін ғана емес, оқушылардың ұғымын қалыптастырумен бірге абстрактілі байланыстар мен тәуелділікті түсіндіру үшін де қолданылады.

Қазақтың салт-дәстүрлерін, әдет-ғұрпын, әдеби, мәдени бай қазынасын студенттердің санасына сіңіріп, тәрбиелеу – әр оқытушының міндеті. Өзге ұлт өкілдері отырған дәрісханада оқытушыларға қазақ тілін сан қилы әдістемелік амалдар мен әдістерге сүйеніп тиімді өткізуге болады. Әсіресе қазақ тіліне тән әріптерді, септік жалғауының артықшылығын, екпін түсіру ерекшеліктерін үйретудің қиындығы, қазақ тіліне тән шешендік сөздерді үйрету. Міне, сондықтан үнемі қазақ тіліне тән ерекше дыбыстардың айтылуына басты назар аудар керек. Сонымен бірге дыбыстардың айтылуы мен мағынасы арасындағы тығыз байланысты да сабақ үстінде ескеріп отырған жөн. Қазақ тілі сабағында дыбыстардың жуан, жіңішке, қатаң, ұяң, үнді тағы басқа болып бөлінуін тілдегі үндестік (сингармонизм) заңдарымен ұштастыра оқытқанымыз абзал болар еді. Дыбыстардың үндесу заңдарын үйрету – қазақ тілінде дұрыс сөйлеудің ең басты шарты. Өйткені дыбыстардың бір-бірімен тіркесу заңдылықтарын, сөздердің өзара байланысу жолдарын білмей тұрып, сөйлем құру мүмкін емес.

Қазақ тілін үйретуде сұрақ-жауап әдісі жиі қолданылады. Сабақта осы әдісті жиі қолдана отырып, шәкірттердің қазақша ойлау жүйесін дамытуға болады. Тіл үйренушіге суретті пайдалану арқылы сөз, сөйлем құрастыруға дағдыландыру үшін өте тиімді әдіс. Әсіресе әр тақырып бойынша іріктеліп жиналған, тақырыптық топтама суреттердің берері мол. Сөзді және сөй-

лемді толықтыру. Сөйлем құрау және сөзді толықтыру әдісін білген ұстаз қазақ тілін тез үйрете алады. Сөздік жұмысы оқушылардың қазақша сөздік қорын кеңейтеді. Тіл үйрету барысында ең алдымен студенттердің сөздік қорын толықтыру керек. Сөздік жұмысы арқылы студент белгілі бір ойды жеткізуге, сөйлем құрастыруға жаттығады. Студенттерді қызықтырған тақырыптары бойынша дөңгелек үстелдерді өткізу өте пайдалы.

Тыңдаушылардың тілін дамытуда сөздік жұмысының маңызы зор. Себебі сөздік жұмысы тіл дамыту жұмысының бастапқы негізі болып табылады. Егер тыңдаушы сөздік қоры кедей болса, ол өзінің айтайын деген нақты жеткізе алмайды және сөйлемдерін дұрыс құрастыра алмайды. Сөздік жұмысының әр сабақта өткізілетін тапсырмаларға байланысты жүргізіліп отырады. Сөздікпен жұмыс істегенде, жаттығу орындағанда, карточкалармен немесе суреттерді қолданғанда, әрдайым қазақ тіліне тән дыбыстар қатысқан сөздерге мән беріліп отырады. Өйткені ондай сөздерді дұрыс айта алу, жаза білу өзге ұлт өкілдеріне қиындық соғады, сондықтан бұл дыбыстарды әр сабақта қайталап отырудың еш артықтығы жоқ.

Көрнекілік – тыңдаушыға нақты бейнелі түсінік берудің бірден-бір шарты. Көрнекілік тыңдаушыға бейнелі түсінік беру үшін ғана емес, тыңдаушылардың ұғымын қалыптастырумен бірге абстрактілі байланыстар мен тәуелділікті түсіндіру үшін де қолданылады.

Көрнекілікті пайдаланудың психологиялық, педагогикалық негізі бар. Ол тыңдаушының зейінін ұйымдастыруда да маңызды. Сонымен бірге әрі көру, әрі есту, әрі ойлау сияқты бірнеше сезіну түрлерінің қатысы тілдік мәліметтерін ұзақ сақтауға әсер етеді.

Көрнекі құралдар тыңдаушыны қызықтыру қызметін арттырады. Көрнекілікті қолдану тыңдаушылардың білім сапасын арттырады. Көрнекілікті қолдану арқылы оқушылардың білімі, нанымы дәлелді болады, ойлауы тереңдей түседі. Сонымен қатар көрнекілік оқылатын нәрсе – заттардың негізгі белгілері мен ерекшеліктерін білуді жеңілдетеді, нәрсе заттардың әр жағынан, салаларының байланыстары мен өзара қатынастарын түсінуге көмектеседі.

Әдебиеттен:

1. Оразбаева Ф.Ш., Рахметова Р.С. Қазақ тілі оқыту әдістемесі. – Алматы, 2005.
2. Кәтенбаева Б. Қазақ тілі оқулығына методикалық нұсқау. – Алматы, 1980.
3. Нұржанова Ж. Қазақ тілін тиімді оқыту жолдары. – Алматы, 2001.

ТІЛ – ҰЛТ ПЕН ҰЛТТЫ JAҚЫНДАСТЫРАТЫН ҚАТЫНАС ҚҰРАЛЫ

Абдвахитова Г.Н., Тилеужанова Г.Т.

Тіл – адам мен адамды, ұлт пен ұлтты жақындастыратын өзгеше қатынас құралы. Тілмен сөйлесу – адамзат баласы үшін тысқары бір дүние емес, ол – ішкі құбылыс. Сөйлесу тек адамға ғана тән. Адам баласы бірнеше тілде сөйлеседі. Жер бетінде бар адамзат тілдерін күнделікті өмірдегі қарым-қатынас барысында үнемі заман талабына, уақыт ағымына қарай өзгеріп, дамып, жетіліп отырады.

Адамзат тарихында өркениетті дамыған көптеген елдердің жойылып кетуі алдымен тілінің жойылуынан басталғандығын бүгінгі таңда ғылым дәлелдеп отыр. Сондықтан әрбір адамзат өз ана тілінің жоғалып кетпеуі, даму, қолданылу аясының кеңеюі, оның іс жүзінде пайдалану мүмкіндіктерін барынша жолға қоюы үшін барлық күшін жұмсауға міндетті.

Қазақстан Республикасы халықтарының алдында тұрған өзекті мәселелердің бірі – мемлекеттік тілдің өрісін кеңейту, оның іс жүзіндегі пайдалану мүмкіндіктерін жасау.

1989 жылдың 22 қыркүйегінде қабылданған «Тіл туралы» заңы бойынша қазақ тілі мемлекеттік тіл деп танылды. Осыдан бастап қазақ тілі республикамыздағы барлық мектептер мен жоғары оқу орындарында жеке пән ретінде оқытыла бастады.

Бүгінгі күні мемлекеттік тілді қоғам өмірінің барлық саласында тереңдете еңгізу мәселесі – үлкен маңыз алып отырған заңды құбылыс.

Қазақ тілін оқыту барысында тіл үйренуші студент қазақ халқының тарихы, мәдениеті, тұрмыс-тіршілігі туралы хабардар болады. Халқымыздың салт-дәстүрі, әдебиеті, мәдени мұралары жастар санасына тәрбиенің, оны көкірекке тоқудың нәтижесінде сіңеді.

Әрбір студент өз тарихын білу, Отанын, елін, ата-анасын қадірлеуі, өз тілін жетік меңгеруі арқасында болашақ тұлға болып қалыптасады.

Кейінгі жылдары зерттеуші ғалымдар қазақ тілін жоғары оқу орындарында басқа ұлттарға жаңа технологиялық әдіс-тәсілдерді пайдалану арқылы оқыту, үйрету, дағдыландыру мәселелерін көтеріп жүр.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті ЖОО-ға дейінгі білім беру факультеті ЖОО-ға дейінгі дайындық кафедрасының оқытушылары жаңа технологиялық әдіс-тәсілдерді пайдалана отырып, тыңдаушыларға тілді үйрететіні даусыз.

Қазақ тілін жаңа технологияны қолдану арқылы оқыту мәселесінің ғылыми еңбектерінде болсын, мақалаларда болсын, айттылып, жазылып, оған үлкен көңіл бөлуінің теориялық та, практикалық та маңызы зор.

Өзге тілді аудиторияда қазақ тілін оқыту әдістемесінің негізгі мақсаты – оқытушылардың қазақ тілін оқытудың ғылыми негізімен қаруландыру, қазақ тілін шетел тілі ретінде оқытудың түрлі-түрлі әдіс-тәсілдері, тиімді жолдарымен таныстыру, тыңдаушыларды қазақша сөйлеу дағдыларын қолдана білуге бейімдеу, бағыттау.

Міне, осындай әдіс-тәсілдерді жете меңгеруге жол сілтеп отырған жаңа технология үлгісін ұсынған – ақтөбелік ғалым М. Жанпейісова. Бұл жаңа оқыту модульдік технология деп аталады. Осы модуль бойынша тіл үйренуші оқушының алдына үш мақсат қойылады. Олар: оқу, сөйлеу, сауатты жазу.

Модульдің ерекшелігі және басты мақсаты – әр баланың жеке тұлға ретінде қабілетін ашу және дамыту, сол үшін жағдай жасау. Ол үшін тіл үйренуші оқушыны қызықтыру. Бұл әдістемені жоғары оқу орындарында, тілдік курстарда қолдануда.

Қазақ тілі сабағын ойын түрінде тиімді қолдану сол тілде сөйлеуге жаттығуына мүмкіндік береді. Оқытушы қарапайым тілдік конструкцияның жаңа түрлерін күнделікті сабақта ойын жаттығулары түрінде біртіндеп қолдана отырып, студенттерді сөйлеу дағдыларына үйретеді. Сабақ барысында ойынды қолдану төмендегідей шарттарға жүгінеді:

– ойын студенттердің алдына тапсырма ретінде қойылады;

- ойынға тек тақырыпқа қатысты материалдар қолданылады;
- ойын нәтижесі тапсырма орындалып болған соң шығарылып отырылады;
- ойын топпен немесе жеке студенттермен жүргізіледі.

Тілдік ойындар мақсатына қарай: лексика – фонетикалық, грамматикалық болып екіге бөлінеді. Бұлай бөліну шартты түрде ғана, себебі лексиканы – фонетикасыз, фонетиканы – лексикасыз, лексиканы грамматикасыз қарастыру, меңгерту мүмкін емес. Ойын сабақта студенттердің меңгерген лексикалық материалын практикалық тұрғыда қолдану, сөздерді бір-бірімен байланыстырып сөйлем құрау, студентке өз ойы жүйелі түрде жеткізуге дағдыландыру үшін грамматикалық ойындар қолданған аса тиімді.

Бүгінгі таңда Қазақстанның өзге елдермен келіскен, қол қойған келісімдерінің бәрі де мемлекеттік тілде жазылып жүргені белгілі.

Оқытушының ең негізгі әдісі баяндау, әңгімелеп беру, түсіндіру арқылы оқытушы студенттерге жалпы тақырып төңірегінде айтып қана қоймай, өмірге деген көзқарасын, адамдармен қарым-қатынасын білдіріп, өзіне баурап алатын мүмкіндігі бар. Олай болса, оқытушының әрбір сөзі, әр қимылының студенттер үшін үлгі-өнеге болатындай етіп қояр, талабы биік болуы шарт.

Бұл әдістен басқа, қазақ тілін шет тіл ретінде деңгейлеп оқыту тәжірибесі қолданылып жүр. Аталған әдістерді, тәсілдерді қолданылу үшін студенттерді тілді меңгеруіне қарай, үш деңгейге бөлуді ұсынар едік.

Бірінші деңгейде – шетел азаматтары, екінші деңгейде – өзге ұлт өкілдері, үшінші деңгейде қазақша білетін студенттерге бөлу керек. Үш деңгейге бөлудің нәтижесі мол болар еді, себебі тілді меңгерту үшін, сол деңгейге арналған амал-тәсілді оқытушы қолданады. «Халықтың мәңгі ғұмыры – оның тілінде. Әрбір тіл – өзінің халқы үшін ұлы» деп ғасырымыздың ғұлама жазушысы Ш.Айтматов айтқандай, тіл ұлттық аса ұлы игілігі, өрі оның өзіне тән ажырамас белгісі болып табылады.

МАЗМҰНЫ

Кіріспе.....	3
Nursulu Matbek. Kazak edebiyatında dini kissalar	5
Мәтбек Н.Қ. Жамбыл Жабаев шығармашылығын оқыту	14
Мәтбек Н.Қ. Қазақ әдебиетін оқытудың кейбір мәселелері.....	18
Gülşara Tastemirova. Kardeş halkların edebiyatı ve nesir ritimi.....	23
Садықова Р.Қ., Тастемирова Г.А. ویژه به آموزش غی فارسی زبانان	29
Тастемирова Г.А., Нусупбаева С.А. Білім мен тәрбиені ұштастырудың тиімділігі	35
Тилеужанова Г.Т., Тастемирова Г.А., Сапаева Г.Е. Тыңдаушыларға тіл үйретуде ақпараттық технологиялардың қолданылуы	40
Тилеужанова Г.Т., Абдвахитова Г.Н. Тіл мен тәрбиені байланыстыра оқыту.....	45
Тилеужанова Г.Т., Абдвахитова Г.Н. Өзге ұлт өкілдеріне тілді көрнекіліктер арқылы меңгерту	49
Абдвахитова Г.Н., Тилеужанова Г.Т. Тіл – ұлт пен ұлысты жақындастыратын қатынас құралы.....	54

Оқу басылымы

Мәтбек Нүрсұлу Құрманбекқызы
Тастемирова Гүлшара Асылбайқызы
Тилеужанова Гүлхан Тұрарқызы
Сапаева Гүлжан Едігеқызы

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІН ОҚЫТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Оқу-әдістемелік құралы

Компьютерде беттеген және
мұқабасын безендірген Қ. Өмірбекова

ИБ №1807

Басуға 19.04.2017 жылы қол қойылды. Пішімі 60x84¹/₁₆.
Көлемі 3,62 б.т. Офсетті қағаз. Сандық басылым. Тапсырыс №1807.
Таралымы 50 дана. Бағасы келісімді.
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
«Қазақ университеті» баспа үйі.
050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.

«Қазақ университеті» баспа үйі баспаханасында басылды.